

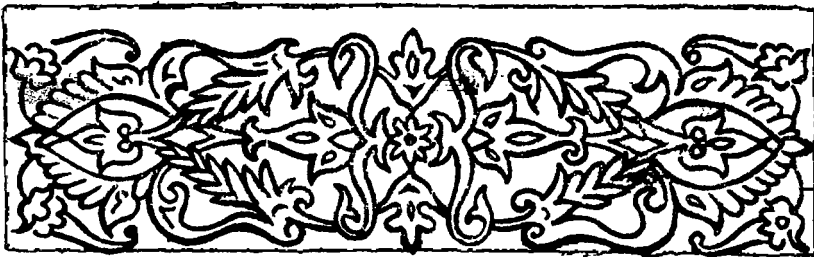
АКАДЕМИЯ НАУК СССР—УЗБЕКИСТАНСКИЙ ФИЛИАЛ
Институт языка, литературы и истории

АЛИШЕР НАВОИ

ДФОРИЗМЫ

ИЗДАТЕЛЬСТВО УзФАН
Ташкент — 1941

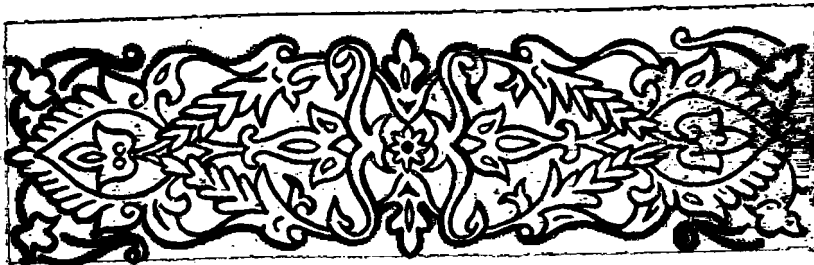

СССР ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ—ЎЗБЕКИСТОН ФИЛИАЛИ
Тил, Адабиёт ва Тарих Институту

АЛИШЕР НАВОЙЙ

ДФОРИЗМЛАР

ЎзФАН НАШРИЁТИ
Тошкент—1941

НАШРГА ТАЙЁРЛОВЧИ
С. МУТАЛЛИБОВ

ТЎПЛОВЧИЛАР КОЛЛЕКТИВИ

А. А з и з о в,
А. Муталлибов,
З. Х ол м а т о в,
М. И с х о қ о в,
С. И б р о х и м о в,
С. М и р з а е в ва
С. М у т а л л и б о в.

ИНСТИТУТ ТОМОНИДАН

Буюк мутаффакир ва шоир Алишер Навоийнинг афоризмлари (ҳикматли сўзлари) фақат ўзбек халқининггина эмас, балки бирнеча халқлар ва культураларнинг донишмандлигини ўзига йиққан бўлиб, бизнинг замонимиз учун ҳам жуда зўр тарбиявий аҳамиятга эгадир. Шунинг учун СССР Фанлар Академияси—Ўзбекистон филиалининг Тил, Адабиёт ва Тарих Институти ўзининг 1940 йил тематик планида Навоий афоризмларининг тўпламини чиқаришни айрича вазифа қилиб кўйган эди.

Аmmo Навоий асарларининг ҳали ҳозирча тўла-тўқис таҳлил этиб чиқилмагани сабабли, улардаги афоризмларнинг ҳаммасини бу тўпламга йиғиш имкони бўлмади. Шу сабабли Институт Навоий афоризмларининг тўла тўпламини чиқаришни яқин келажакнинг вазифаси қилиб кўйиш блан, ҳозиргача аниқланган афоризмларни тўхтатмасдан, кичикроқ бўлса ҳам бир тўплам қилиб чиқаришга қарор қилди. Шундай бўлса ҳам айтиш мумкинки, бу тақдим этилаётган „Афоризмлар“га Навоий ҳикматли сўзларининг катта бир қисми киргандир. Навоийнинг деярлик ҳамма энг муҳим асарлари—„Хамса“, „Махбубул-қулуб“, „Чор девон“, „Назмул-жавохир“, „Лисонут-тайр“ ва бошқалар қараб чиқилиб, уларда учраган ҳикматли сўзлар терилиб олингандир.

Навоий асарларини нашрга тайёрлашда асосий масалалардан бири—текстни тўғри аниқлаш ва оригиналга ҳеч қанча ўзгариш киритмаслик масаласидир. Афоризмларни биз янги орфография блан берганимиз ҳолда шу принципни тўла сақладик. Лекин айрим ўринлардагина баъзи чекланишлар бўлди. Масалан: кўнгул сўзи орфография қондасига

кўра, кўнгил равишида ёзилиши керак бўлгани ҳолда бу сўз гул сўзи блан ҳамқофия бўлиб келган ўринда кофия талабига мувофиқ „кўнгул“ равишида берилди. Ёки луғатларимизда аниқ шоҳ, аччиқ, қаттиқ, гоҳ равишларида ёзилиши қат’ий бўлган сўзлар вазн талаб қилган ўринларда шах, ачиғ, қатиғ, гаҳ равишларида ҳам берилди. Сув сўзи вазн талаб қилган жойда су равишида ишлатилди. Ҳозирги жонли тилимизда ўлдирмоқ равишида ишлатилиши қат’ийлашган сўзлар Навоий асарларида ўлтирмоқ равишида ҳам учратиладики, бу хусусиятларни ҳам оригиналнинг ўзича беришга диққат қилинди.

Тушиниш осон бўлсин учун ҳарбир афоризмнинг тагида наср блан унинг мазмуни берилди. (Бундан факат ма’носи изаҳсиз тушуниладиган бир неча афоризм истиснодир).

*ЎзФАН Тил, Адабиёт
ва Тарих Институтини*

Агар арпа ҳам сочса бўлмоққа тўк,
Анга буғдой ўрмоқни имкони йўк.

Арпа сочган деҳқоннинг буғдой ўриши
мумкин эмас.

Агар берса ўз жайби ичра маҳал.
Ўзи қатлигадур таноби ажал.

[Илонни] ўз ёнида (чўнчагида) сакловчилар
(душмандан эҳтиёт бўлмаганлар), ўз ўлим-
лари учун сиртмоқ ҳозирловчилардир.

Агар дирам била бўлса зарарни қайтармоқ,
Хато дурур киши, ул ишда айламак та'тил.

Агар зарарни пул орқали қайтармоқ мумкин
экан, бу ишда совуққонлик қилган киши
катта хато қилган бўлади.

Агар золимга йўқдир шохдин бок
Эрур ул хушдишу, мазлум ғамнок

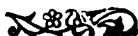
Агар золимлар шохдан кўркмасе, улар ҳар
вақт хурсанд, мазлумлар эсе, доима ғамда бў-
лади.

Агар кимсадин зоҳир ўлса ёмон,
Кўрар ҳарнеким, зоҳир этди ҳамон.

Ёмонлик қилган киши, ўзи ҳам ёмонлик
кўради.

Агар наф'дин бўлса маҳзан йироқ,
Анинг ла'лидин хора кўп яхшироқ.

Фойда етқишишдан узоқ бўлган хазина
жавоҳирларидан қора тош яхши.

Агар отинг йўқтур, арпа ғамин емассан.

Агар тилни осрамоқ кўнгилга меҳнатдур,
Аммо сўзни сийпамоқ бошга офатдур.

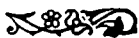
Агар тузлик ўлса кишининг иши,
Не васф айлайолгай ишини киши.

Кишининг иши тўғрилиқ бўлгач, бу унинг
учун энг яхши мактовдир.

Агар яхшилик кимга аф'олдур,
Жазоси анинг ганжи иқболдур.

Яхши қилиқли кишилар бахт хазинасига
эришурлар.

Агар қилмади эл ҳимоят санга,
Ўзингдин керақдир шикоят санга.

Халқ сени ҳимоят қилмаса, унинг учун сен
халқдан ўпка қилма, ўзингдан ўпка қил.

Агар қўй бўри хайли помолидур
Яқин билки, чўбонға ит ҳолидур.

Агар қўйлар бўрига оёқ ости бўлсалар, аниқ
билки, чўбон ҳам қўй кўруган ит ҳолига тушар.

Адолат қилурнинг тониб ҳолатин,
Фузун қилсун элга адув олатин.

Мамлакатда адолат ўрнатмақчи бўлган киши
халқнинг душманга қарши мудофаа қуролини
кучайтирсин.

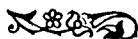
Айлар ишингга чу бўлур дастрас,
Вақтидин ўткарма ани бир нафас.

Қўлингдан келса қилар ишингни бир минут
ҳам кечиктирма.

Айлама ўз ра'йинга кўп э'тикод,
Му'тамад эл ра'йидин иста кушод.

Ўз билганинггагина ишониб кетучи бўлма,
ишончли кишилардан ўрганишга урин.

Айтур сўзни айт, айтмас сўздин қайт.

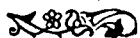
Андоқ қариким, йўқ анда ойини хирад,
Ул ёш ортуқки, топди талқини хирад.

Ақлли бўлмаган кексадан, ақлли ёш яхши.

Андинки нафс комидур, нафсоният мақомидур.

Шахсий манфаатини илгари суручи киши —
душманлик ўчоғидир.

Ани англа муфлиски, йўқ ҳиммати,
Чу йўқ ҳиммати, йўқ анинг ҳурмати.

Ҳимматсиз киши пастдир. Кишининг ҳим-
мати бўлмагач, унинг ҳурмати ҳам бўлмайди.

Англагил ахбоб кадриким, алар бўлмай ненаф',
Гар сенга афлок авжи узра тахти жокдур.

Дўстлар қадрини билиш керак. Агар мартабанг кўк қадар бўлса-ю, дўстларинг бўлма-са, у даражанинг нима фойдаси бор.

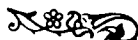
Арсда шатранжни улким тўкар,
Неча ёғоч порчасидурким, укар.

Шатранж доналарини тартибли термай,
унинг тахтасига тўкишни, бирқанча ёғочни
бир ерга тўплашдан фарқи йўқдир. (Харбир
ишда ма'лум тартиб бўлиши зарур).

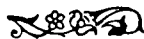
Атласу зарбофт аро нодон анингдек махв эрур,
Ким хатон сафҳада сабт улди афшонлар аро.

Олтин афшонлик сафҳага ёзилган хато
сўз билинмагани каби, зарбоф тўнлар ичидаги
нодоннинг ҳам нодонлиги яшрин қолади.

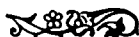
Ато ҳам турфа ишдур, турфарок ул—
Агар йўқдир анинг ёнида миннат.

Биравларга бир нарса бериш яхши иш, агар
беручи берганини миннат қилмаса, яна ҳам
яхши.

Аҳли ҳимматро зи ноҳамворийи гардун чи бок?
Сайри анжумро чигам қон дар замин жўю жараст.

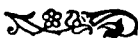
Ҳиммат аҳлига осмоннинг бир текис эмас-
лигини нима кўркинч, юлдузларнинг юри-
шига ердаги ариғлар ва жарлардан нима ғам?

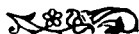
Баркни кулгу йикибон тоғ аро,
Балки килиб ер куйи туфроғ аро.

Кўкда юрган чакмокни ер остига киргизган
наrsa, унинг ўринсиз шақиллаши (кулиши) дир.

Базл, хайвонвашлар илгидин агар истар кўнгул,
Ўйладурким, орзу қилгай буғу шохида гул.

Хайвонга ўхшаганлар қўлидан эҳсон умид
килиш, буғу шохидан гул умид қилган
кабидир.

Бок йўк ар кечроқ ўлур қатл иши,
Ўлса, сўзинг бирла тирилмас киши.

Ўлдирилмоқчи бўлган айбдорни ўлдириш-
нинг кечикиши зарарсиз, чунки ўлдирилиб
қўйилгач, сўз блан уни тирилтириш мумкин
эмас.

Бокмаса деҳқон чаманин туну-кун,
Нахл тарин онгла куругон ўтун.

Деҳқон боғини тинимсиз парвариш қилмаса,
кўм-кўк дарахтлар ўтин бўлишдан бошқага
ярамайди.

Барча лаззатни татдим, офиятдин чучукрок шарбат
топмадим.

Хамма маззалар (ширинликлар) ни тотдим,
лекин соғлиқдан чучукрок шарбат топмадим. ✓

Бармоқ учи бирла чу чикмас тикан,
Игна била кутулур ондин бадан.

Тикан қўл блан чикмаса, киши ундан нина
орқали қутилици мумкин.

Ботилки чакилса барки тобони анинг,
Кузни юмуб очкунча йўқ имкони анинг.

Бузуқ ҳаракат, нарса бошида чакмоқдек
харқанча ярқираб кўринса ҳам, унинг умри
кўз юмиб очганчадир.

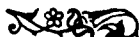
Бегонани уй сари ёвутма,
Ўрнингки қизикдурур, совутма.

Бегонани уйга яқинлаштирма, иссиқ ўрнинг-
ни совутма.

Бегунахро сохтан озурда аз тиғи забон,
Нотавон қардан рағи беранжра аз ништараст.

Гуноҳсиз кишини тил тиғи блан ранжитиш,
соғ кишини ништар уриб яралаш блан тенгдир.

Бемор муштаҳига саломат нишонидур,
Чун тан дуруст муштаҳи эрмас, зиёнидур.

Касалга иштаҳа кириш тузалиш (соғайиш)
нишонаси бўлади, соғлом кишининг иштаҳаси
йўқалиши зиёнини кўрсатади.

Бергали олмоқ ишидин бўл йирок,
Бермак учун олмаганинг яхшироқ.

Бировга бериш учун, бировдан олишдан
сақлан. Бермоқ учун олмаганинг яхшироқдир.

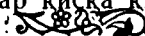
Бермакида мар'и эрур э'тидол,
Лек эмас мавқида базли мол.

Бировга бир нарса беришда ўртача ҳол
тутиш керак. Жуда қаттиқлик ёки жуда очик-
лик тўғри эмас.

Бермас татвил чу суҳондон сўзга,
Қил мухтасар ўлча бўлғай имкон сўзга.

Сўзга уста киши сўзни узайтирмайди. Сўз-
ни мумкин қадар қисқа қилиш керак.

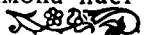
Беша шерин, гар забун қилсанг шужоатдин эмас,
Нафс итин қилсанг забун, оламда йўқ сендек шужо'.

Тўқайларда юрган шерни енгиш шужоат
эмас, агар нафс итини енгсанг, оламда сендан
шужоатли киши йўқдир.

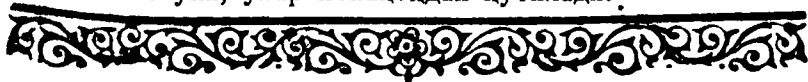
Бийиклик келди ҳимматдин нишона,
Ки ҳимматсизни паст этди замона.

Буюклик ҳимматлиликнинг нишонасидир,
ҳимматсизни замона паст қилди.

Бировки, дайр сари зоҳир айлади ихлос,
Бурунғи наф'и буқим, хонақоҳдин ўлди халос.

Майхонага берилганлар учун биринчи фойда
шуки, улар хонақоҳдан қутилади.

Бировгаким, биравдин етди офот,
Хамоноким қаттироқдур мукофот.

Бировга зарар еткузган киши, у кишидан
яна ҳам каттиқроқ зарар кўради.

Биравки, тама' риштаи қилғуси,
Унинг бирла бўғзидин осилғуси.

Бир ипни ҳам бировдан бекорга олишни
умид қилучилар, шу ип блан бўғзидан осилғу-
чилар (осилажак кишилардир).

Биравким, анга ҳиммат ўлди баланд,
Эрур одам аҳли аро аржуманд.

Ҳимматлик кишилар халқ орасида ҳурмат-
лик бўладилар.

Биравким бўлур бир оёқ ош учун кул,
Юзига керакдур қозоннинг қороси.

Бир коса ош учун ўзини кул қилучи киши-
нинг юзига қозоннинг қорасини суртиш керак.

Бир-бири бирла бўлишиб ўйла дўст,
Ким киши, гар кўрса, дегай мағзу-пўст.

(Порахўр амалдорлар) бир-бирлари блан
мағзу-пўст бўлишиб, дўстлашиб олганлар.

Бир деганни ики демак хўн эмас,
Сўз чу такрор тонди дилкаш эмас.

Айтилган нарсани такрорлаш ортиқчадир.
Такрор этилган сўз ёқимсиздир.

Бир дирамким қалб бўлгай, арзимассен, э кўнги,
Хар неча меҳру-вафо бозорида ўзингни сот.

Озгина сохталик бўлгач, агар меҳру-вафо
бозорида ўзингни сотсанг ҳам, арзимади.

Бир дирам олмоқ чекибон даст ранж,
Яхшироқ андинки, биров берса ганж.

Меҳнат қилиб топилган бир танга пул,
бировнинг текинга берган хазинасидан яхши.

Бири эрур макрамати волидайн,
Билки, мунинг қилмоғидур фарзи айн.

Кишининг муҳим бурчларидан бири — ота-
онанинг хурматидир.

Бир сўз этиб шунча баляятни даф'
Ким сочибон ганж, етишмай бу наф'

Бир сўз, шунча балоларни даф' қиладиким,
бирқанча молу, пул сарф қилганда ҳам, у
фойдаларга эришиш қийин бўлади.

Бир шажару, юз гул ила шеваси,
Турфаки, юз нав' бўлиб меваси.

Дарахт бир туп бўлгани ҳолда, юз хил
мева бириши таҳсин қиларлидир.

Бирта ўтмакни икки бўлиб ярмин бир очга берган-
ни сахи де.

Бир хати гар эгри тушар бир нуқат
Нусхада ҳар сафҳададур эгри хат.

Китобда бир чизиқ ёки бир нуқта янглиш
тушса, босилганда қанча минг нусха босилса ✓
хам, ўша янглиш тақриб бўлаберади.

Бўлма малул ўлса кенгашда талаш,
Усру узун доғи керакмас кенгаш.

Маслаҳат вақтида ҳархил тортишувларга
хафа бўлиш керак эмас, лекин жуда чўзилиб
кетадиган маслаҳат ҳам хожатсиз.

Бўлмас адабсиз кишилар аржуманд,
Паст этар ул хайлни чархи баланд.

Ёмон қилиқли кишилар юқори мартабали
бўлаолмайдилар.

Бўлса илик эгрилик ичра самар,
Эл ани кесмакда туз етгай магар.

Эгри бўлиб ўсган дарахтни фақат кесиш
блангина тўғрилаш мумкин.

Бўлса керак фикр ила шоҳи замон,
Яхшига яхшию, ёмонга ёмон.

Замоннинг шоҳи яхшига яхши, ёмонга
ёмон муомала қилини эарур.

Бу гулшан ичра йўқдир бақо гулига сабот,
Ажаб саодат эрур қолса яхшилик била от.

Бу дун'ёда манги қолиш мумкин эмасдир,
аммо яхши от қолдириш улуғ саодатдир.

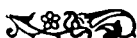

Буким, эрур сакфга хомил сутун,
Булмаса сакф, ул ҳам эрур сар нигун.

Томни кўтариб туручи устундир. Лекин
том булмаса, устун ўзи ҳам ерда бош эгиб
қолади.

Бурунги йиллар ошликни яхши асрангим,
Сўнгги йилларда ярағай.

Бу дамни ориф эсанг яхши тутки, жоҳил иши—
Етишмаганга-ю ўтганга килу-қол ўлғай.

Ақлинг бўлса, ҳозирги нафасни ғанимат
бил, ўтганга ўкиниш, ва келгуси тўғрисида
ўринсиз хаёлларга чўмиш, жоҳилларнинг иши.

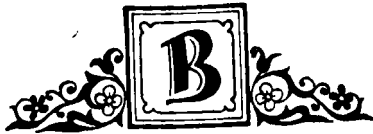
Бўриғаки, кўй бўғмоғи пешадур,
Шабон меҳнатидин не андишадур?

Кўйларни бўғиш (ейиш) ни касб қилиб
олган бўрини чўпоннинг меҳнати блан не иши
бор?

8⁹ 4

Вале ҳар киши бўлса аҳли уқул,
Тааммулсиз иш ақли этмас қабул.

Эсли киши ўйламай иш қилмайди.

Варду-шажар шоҳид эрур боғ аро,
Лек ўтин силкидадур тоғ аро.

Боғда чиройлик кўринадиган гул ва дарахт-
лар, тоғларда тартибсизлигидан ўтин қаторида
турадилар.

Гар бўлса ишинг кўброғи, ё озроғи зеб,
Зохирдин эрур ситуда, ботиндоғи зеб.

Зинат иши кўп ёки оз бўлсин, ташқи зинатдан ички зинат яхши.

Гарчи анга шафкат эрур судманд,
Еткурур ифроти валекин газанд.

(Болаларга) меҳрибонлик, юмшоқ муомала албатта фойдали, лекин бу ишда ўта кетган бир даражада иш кўриш зарарлидир.

Гарчи таваккулсиз эрур азм сушт,
Машварасиз қилма таваккул дуруст.

Ишни таваккал деб қилиб юборилмаса, иш чўзилади, шундай бўлса ҳам маслиҳатсиз таваккал тўғри бўлмайди.

Гарчи куёшдин парвариш олам юзига ом эрур,
Сахрода қомгоғу-тикан, бўстонда сарвугул битар.

Куёшнинг тарбияси ҳаммага баровар бўлса ҳам, сахрода тикан, бўстонда гул етишади.

Гар зумурраддин ўлса, кўр аф'и,
Хам зумуррад қилур анинг даф'и.

Илонни кўр қилган зумуррад, кўрни туза-
тади ҳам.

Гар иш ғайри мавқи'да мавжуд эрур,
Киши ҳарнаким қилди, мардуд эрур.

Иш ўринсиз бўлгач, киши ҳарқанча уринса
хам меҳнат бекорга кетади.

Ганж бериб бўлмос экан тутса кўз,
Улча қилур, вақтида бир яхши сўз.

Дун'е сарф қилиб эришилмаган натижалар-
га вақтида ишлатилган бир яхши сўз блан
эришув мумкин.

Гавҳару-дурни кулоқ озори бил,
Сўзни кулоқнинг дури шахвори бил.

Гавҳар ва дурлар кулоққа озор беручилар-
дир, кулоқ учун қиймат баҳо зийнат, унинг
фойдали сўзларни тақиши (сингдириши, тинг-
лаши) дир.

Гулга саҳар вақти берур жилва боғ,
Кечга етушсанг, терар ўғлон ушоғ.

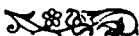
Гул саҳар вақтида боққа жилва берса, кеч-
курун қарасанг, болалар уни узиб кетган бў-
ладилар.

Дамингдин йирок тутмагил хушни,
Ки юзланмагай ҳардам офат сенга.

‘Офат кўрмайин десанг, ҳарвақт хуш’ёр бўл.

Давлати боки Навоийдек эрур топмоқ маҳол,
То тамоm ўзликни фони қилмагайсан, э кўнгил.

Навоий каби манманликни йўқатмагунча,
абადий бир давлатга эга бўлмайсан, э кўнгил. ✓

Даврон элининг жисмида ҳам жон бўлғил,
Ҳам жонлариға мояи дармон бўлғил.

Замондошларнинг жони бўл, ҳам жонларига
дармон бўл.

Десангки, таомим зойи’ бўлмагай, едур,
Ва тиласангки, либосим эскирмагай, кийдур.

Егулугинг бекорга кетмасин десанг ортиқ-
часини едир, кийиминг бекорга чуриб кетма-
син десанг, ортиқчасини кийдир.

Десанг топай эл замиридин бори хабар,
Сирридин эрур таври намудори хабар.

✓ Ҳарқимнинг сирини билай десанг, унинг
қилиқларини ўрган, чунки кишининг қилиғи
унинг сирини билдиради.

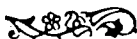
Ел агарчи кўкка етсун, сабук бордур ва бемикдор,
Тоғ агарчи туфроққа ботсун, сохиби викор ва
хилм шиор.

Ел кўкка етса ҳам енгилдир, қадрсиздир.
Тоғ туфроққа ботса-да тамкинли ва чидам-
лидир.

Елки йиғар ҳар не эл айлар нисор,
Андин эрур дар-бадару-хоксор.

Шомолнинг ҳар эшикда тентираб юриши
нинг сабаби шуки, ул одамлар сочган нарсаларини
йиғиб юради.

Емас элки, амвол аро бўлса ғарк,
Алар бирла муфлислар ичра нефарк?

Нон емас хасислар ҳарқанча молдор бўлса
ҳам, улар блан камбағаллар орасида қандай
фарқ бўлаолади?

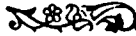

11

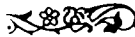

Ёлгон демакда тажриба аввалги субҳ бас,
Ёлгон нафас чу урди, қорорди ҳам ул нафас.

Ёлгон сўзлаш зарарини билиш учун „Ёлгон
тонг“ тажрибаси етарликдирки, у ёлгон нафас
ургани учун дарров юзи қораяди.

Ёмон била яхши оросида фарқдир,
Икки кеманинг учин тутган фарқдир.

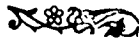

Ёмонларга лутфу-карам, яхшиларга мужиби зарар
ва аламдур.

Ёмонларга яхшилик ва олий жаноблик кўр-
сатиш, яхшилар учун зарар ва алам туғдириш-
га сабаб бўлади.

Ёмонларга шиор ва яхшиларга андин ордур.

Ёяр анга суфраки, ул оч эмас,
Берур анга тўнки, яланғоч эмас.

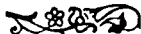
Қорни тўқларга таом тақдим қилиш, тўни
кўпларга сарпа бериш блан тенгдир.

Ёрики тегар бировга, озори анинг,
Ақл олида тенгдуру йўку, бори анинг.

Бировга озор беручи улфатнинг ақл қоши-
да бору-йўғи баробардир.

Ёшурун қолмос ўғурлик уй ароким бўлса ёш.

Ёш болалик уйда ўғирликни бекитиб қолиб
булмайди.

Жаҳон илмики буқун менга ёд эрур,
Анга, борча жаҳл аҳли устод эрур.

Мен дун'ёдаги борча илмларни эгалладим,
бу ишда менинг ўқитучим ҳар соҳадаги жо-
ҳиллар бўлди.

Жаҳон аҳлига чун шиор улди жаҳл,
Эрур борчанинг аксини тутган аҳл.

Жоҳиллик ҳукм сурган бир даврда, жоҳил-
лар ҳаракатининг аксини тутиш блан ўз йўли-
нгни тўғрилаш мумкин.

Жаҳл аҳли била кимгаки улфат бўлгай,
Ул улфати ичра, юз минг офат бўлгай.

Ҳаркимни улфати билимсиз — жоҳил бўлса
у, улфатчиликда кўп офатлар бўлиши мумкин.

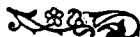

Жоҳу-мол аҳлида йўқ-меҳру-вафо
Бас, менга меҳру-вафо мол ила жох.

Подшоҳларда ва молдорларда меҳру-вафо
йўқдир, мен учун улуғ давлат—молу-дун'ё ўр-
нида вафодорлик ва меҳрибонлик бўлса бас.

Жунуним ман' қилдинг ул пари ишқида, э носих,
Киши девона бўлса яхшироқ юз қатла ким аблах.

Э насиҳатчи, унинг ишқида девоналигимни
ман' қилма, чунки девоналик аблахлик ва но-
донликдан юз марта яхши.

Золиму-одил наяксонан дар та'мири мулк,
Хўк дигар дар шиёри мулк дехқон дигараст.

Золим блан одил мамлакат обод қилишда бирдек эмасдир. Чунки ерни ёриб кетишида чўққанинг иши бошқа, омоч блан ерни ҳайдаш бошқадир.

Заҳмим ачитгон дамбадам ул ла'ли шаққар ханд
эрур,
Ваҳ-ваҳ туз эрмуш, улки мен қилдим гумонким,
қанд эрур.

Маҳбуб лабиниנג шақар хандасидан яраларим ачишиб оғрийдир. Бас, шақарга ўхшаб кўринган нарса ҳақиқатда туз эканми?

За'ф ичра табиат эрса мушфик,
Бехроқки, туман табиби ҳозиқ.

Заифликда (касалликда) табиат ва мизожнинг шафқатли бўлиши (мизож ва табиат нормал бўлиши—организм ўз вазифасини тугал бажараолиши) минг мутахассис табибдан яхшироқдир.

Зер дастларга наф' еткур, агар тиласангким
Забардастлардин зарар кўрмагайсан.

Юқорида турганлардан зарар кўрмай десанг,
қўлинг остида бўлганларга—ўзингдан куйи-
ларга фойда етказ.

Зеб ила турфа ҳаргиз ўлмас уй,
Бўлмаса анда турфа қад бону.

Уйни ҳарқанча безаган блан агар ул уйда
ахлоқлик рафиқа бўлмаса, чиройлик бўлмайди.

Зарари борча элга ом ўлғой,
Ким таом устига таом ўлғой.

Бир таом ҳазм бўлмасдан, устига таом ейиш,
харқандай киши учун зарарлидир.

Зевар кишига не тожу, не афсар бил,
Ул зевар адаб била ҳаё дархўри бил.

Киши учун тож ва бошқалар зийнат бўл-
майди, балки унга зийнат—ўзида бўлган адаб
ва ҳаёдир.

Зулм анинг кўнглига марғуб, ва фиқс анинг хоти-
рига маҳбуб,
Мулк бузуғлуғидин замирига жамият, ва улус па-
ришонлиғидин хотирига амниёт (подшоҳлар
ҳақида).

Зулм қилиш бундай подшоҳнинг кўнглига
ёқади, Ёмон маишат унинг учун севиклидир.
Мамлакатнинг хароб бўлиши бундай подшоҳ-
ни тинчитади. Халқнинг тўзиб кетиши бундай
подшоҳнинг дилини тинч тутатади.

Итдин кийикка ва мушукдин кобутарга шафқат
маҳолдур.

Итки тааллумда чу бўлди камол,
Сайд онинг оғзидин ўлди ҳалол.

Ит ўрганиш блан комил бўлгач, унинг оғзи
блан тутган овини ҳам ейиш мумкин бўлди.

Икки кадам ёнғуча етгач алам,
Са'й қилу, илгари кўйғил кадам.

Ишингда қийинчиликка учраганда икки қа-
дам орқага қайтиш қийинчилигини тортишдан
кўра, ҳаракат килу илгари бос.

Икки қаро пул, чекибон даст ранж,
Яхшироқ андинки, шах ин'оми ганж.

Ўз меҳнати блан топилган икки чақа, шоҳ
берган бутун бир хазинадан яхши.

Инсон ани билки, ком эрур анга салоҳ,
Тил ҳифзида бил зумраи инсонга салоҳ.

Мақсади яхшилик бўлган кишини инсон деб
бил, инсонларнинг яхшилиги тилни сақлашда.

Иш эрур улким, ўзи они қилур,
Хикмат улким, ҳам ўзи они билур.

Хақиқатда иш деб, ҳарким ўзи билиб иш-
лайолган ишни айтилуру. ✓

Ишидин анга ҳосил ўлмос фароғ,
Емай кўп узун кеча дуди чароғ.

[Ўқучилар] мақсадларига етиш учун, узун
кечаларда кўп чироқ дудларини ейишлари
керак. ✓

Иш кунни қўйганда адув сори юз,
Тўра била бурна ясолингни туз.

Уруш кунни душманга ҳужум бошлардан
олдин тўра (бўй баробари қалқон) ва лойик
ҳаракатларни тўғрила (олдин яхши ҳозирлан)

Ишни поёники, зишт дорун бўлғой,
Улдурки, ёмон иш била макрун бўлғой,

Ёмон ишга аралашган киши ишининг нати-
жаси ҳам ёмон ва кир бўлади. ✓

Ишқ ахтаридур дурахшанда, башарият кўзин нури
ва сафоси андин.

Ишқ ёлқин юлдуздир, одам боласининг кўз
нури ва равшанлиги ундандир. ✓

Иззат бермас накду-дирам борлиғи,
Ким булди тама'дин кишининг хорлиғи.

Тама' блан машғул кишини молдорлик,
бойлик иззатли қилалмайди.

Иззати ҳаддин кам эса хўб эмас,
Ҳаддин ортук дағи марғуб эмас.

Керагидан жуда кам иззат қилмоқ ёмон бўл-
ганидай, ўз даражасидан ошириб иззат қилиш
ҳам яхши эмас.

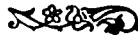
Йигитликда йиғ илмнинг махзани,
Қарилик чоғи харж қилғил ани.

Ёшликда илм хазиналарини йиғгин, қари-
гач сарф қилгин. ✓

Йиллар тутубон шайх мақолотига гўш,
Не кўнглима завқ етти, не жонима_жўш.

Кўп йиллар шайх сўзига қулоқ солиб, на
кўнглимга хурсандлик ва на жонимга ғайрат
ҳосил бўлди.

Йилонни киши тутса сар кўфта,
Балодин қилур ўз йўлин рўфта.

Киши илонни тутганда бошини янчса,
ўзини балодан қутқарган бўлади.

Йилон жайбаро солмоқ, этма хавас,
Ким охир йилондур, бу тасбиҳ эмас.

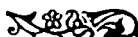
Илонни чўнчакка солишга уринма, чунки у
тасбиҳ эмаску, охири зарар бериши мумкин.

Йўқ эрса мизождин мувосо,
Жон берса, не суд элга Исо?

Кишининг мизож ва табиати бузулгач, Исо-
нинг жон беришидан нима фойда?

Йўқ хунари, ёлғиз эса ўз киши,
Қайда киши сониди ёлғиз киши.

Кимсанинг ўзи ёлғиз эса, унинг хунари ҳам
йўқ кабидур, чунки ёлғиз киши, киши қато-
рида бўлмайди.

Т Кон неча базли гуҳари пок этар,
Олгучи кўпроқ юрагин чок этар.

Кон қанча кўпроқ тоза марварид етиштир-
са, олучи киши унинг юрагини кўпроқ ёради.

Косиб, ганжи кафи зар олгинж эрур,
Икки қўли мизони дирам санжи эрур.

Косибларнинг олтин олучи хазинаси, улар-
нинг қўллариدير. Танга ўлчов тарозиси эса,
яна шул қўллариدير.

Кабутарни росув килурда ҳалок,
Анга тифл ўзин ултурурдин не бок?

Каптарни тутиб емакка уринган лочиннинг
каптарни ўйновчи боланинг йиғисига нима
парвоси бор?

Кабутар қаср буржида эмас шаҳ шастидин эмин,
Хушо ул чуғзким, вайрона кунжин ихтиёр этмиш.

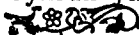
Подшоҳнинг олий бинолари бурчагидаги
каптарлар, унинг зулм тузоғидан хотиржам
бўлалмайдилар, уларга нисбатан бузуқ вай-
роналарда ётучи бойкушнинг вақти хушроқдир.

Қоминг учун туз бўлу, адл айла иш.
Ўқда агар адл йўк, этмас равиш.

Мақсадинга етиш учун тўғри иш қил, но-
тўғри (қингғир) бўлган ўк, фойдасиз кетади.

Камол эт касб ким, олам уйидин,
Сенга фарз ўлмагай ғамнок чикмок.
Жаҳондин нотамом ўтмак бнайних,
Эрур ҳаммомдин нопок чикмок.

Оламдан ғамсиз ўтай десанг илму-хунар ўрган.

Дун'ёдан камолатга етишмай ўтиш, ҳам-
момдан тоза бўлмай чиқишнинг худди ўзи.

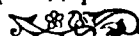
Катакда қолиб бўрдагон моқнён,
Не ма'лум учмоқда суду, зиён.

Катакда семириб ётган макиён учишнинг,
фойда ёки зарарини қайдан билади.

Карам бир жафокашни шидлати юкин кўтармакдур
ва ани ул суубатдин кутқармак.

Олий жаноблик бир жафо чекучининг оғир
юкини кўтариш ва жафо чекучини у қийин-
чиликдан кутқаришдир.

Карамсизки, бор уйда махзан анга,
Фалокат била фоқадур фан анга.

Хасиснинг уйда хазина бўлса ҳам, унинг
хаёти фалокат блан очликдан иборат.

Кеча ичмак маю, кундуз демак ичманг они,
Хикмат ичра бу эрур яхши сифат, э воиз.

Эй насиҳат қилучи (воиз), кечалари ўзинг
яширинча ичиб, кундуз кишиларни ундан қай-
тарасан, ҳикматли хунарни (алдов, мунофиқ-
ликни) сен топибсан.

Кеча яшнар курт забона ишин қилмас,
Ва капалак парвона ишин.

Кечаси ялтираб кўринучи курт ўтнинг ишини,
капалак парвонанинг ишини қилалмайди.

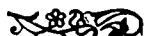
Керак бўлса, сўз ўйлаким дурри пок,
Садафдек ҳақир ўлса қойил не бок.

Сўз пок гавҳар каби қийматли бўлгач, сўз-
ловчининг садаф каби хор бўлишидан нима
зарар.

Ки бергучи, агар ўлсун гадо-ву олғучи шох
Берур илик юқори-ю, олур илик қуйидур.

Беручи гадо бўлиб, олучи шох бўлса ҳам,
саховатлик киши ҳарвақт юқоридир. Я'ни бе-
радиган қўл оладиган қўлдан юқори туради.

Ки дехқон неким, дона, мазру' ётар,
Ани ўк урар, чунки вақти ётар.

Дехқон қандай экин экса, вақти етганда
шунини ўради.

Ким эгри эса тузлик эмас, пояси ҳам,
Бор ўзидек, эгри суду-сармояси ҳам.

Харкимки, эгри бўлса, унинг топган марта-
баси ҳам тўғри эмас, унинг сармояси, кел-
тирган фойдаси ҳам ўзидек эгри бўлади.

Ки ҳарким аён этса яхши қилиқ,
Ётар яхшиликдин анга яхшилик.

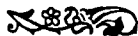
Яхши қилиқ кўрсатганларнинг ўзларига ях-
шилик етади. ✓

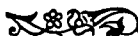
Ки ҳар ранжидин сўнг бўлур роҳати
Таабсиз муяссар эмас ишрати.

Харбир қийинчиликдан сўнг бир роҳат бор. ✓
Қийинчиликсиз роҳат бўлмайди. ✓

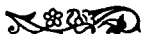
Қилки улус ўртамакига ўтун,
Ўтқариб ул ўти фалакдин тутун.

[Сотқин котибларнинг] қалами, халқни куй-
дириш учун ўтинлик вазифасини бажаради-
ким, у ўтдан чиққан тутун осмондан ҳам ошиб
кетарликдир.

Ким бўлса хунарсиз, иши ўк ранжи эрур,
Бу важҳила кимга хунари ганжи эрур. †

Хунарсиз кишилар аламга эга бўлсалар,
хунарлилар хазинага эгадирлар. ✓

Ким бўлса табиати муолиж,
Жисмидин этар маразни хориж.

Кимнинг табиат ва мизожи илож қилучи
бўлса, жисмидан хасталиқни чиқаради. Я'ни
кишининг организми кучли бўлса, ўзини хас-
талиқдан мудофаа қилаолади.

Ким бўрилиғ этса ковла они,
Ул ер ити бирла овла они.

Бўри каби йиртқичлик қилган кишини, ўз
жойининг ити блан овла. ✓

Ким истаса салтанат, саходур анга шарт,
ҳам ва'дага айласа, вафодур анга шарт.

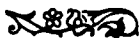
Дун'ёда буюклик истаган киши, саховатли
бўлиши ҳам ва'дага вафо қилиши шарт. ✓

Кимгаки, инсоф йўқ инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуқсон эмас.

Инсофи йўқ киши одам эмас, инсофсиз ки-
шининг қилиғи камчиликдан бошқа нарса
эмас.

Кимгаки, эрлик асари ёрдур,
Бир демас, ар қилгани минг бордур.

Қайси киши, агар мардлик нишонига эга
бўлса, у ўзининг минг турли қилган ишлари-
дан бирини ҳам айтмайди. ↓

Ким кинавар ўлса, иста андин қочмоқ,
Нечунки зарур дурур ёмондин қочмоқ.

Хусуматли кишилардан қочишга урин, чун-
ки ёмондан қочиш зарур.

Кимки қилур чинлиқ алардин хавас,
Қошлари устида топор чину, бас.

Ёлғон сўзлашга ўрганганлардан чин иста-
санг, қошлари устидаги чин (пешана тириши)
нигина топасан холос.

Кимки, чини эл аро ёлғон дурур,
Ёлғони чинлиққа не имкон дурур?

Одамлар орасидаги рост сўзи ёлғон бўлиб
танилган кишининг ёлғони, қачон чин була-
олади?

Кимки ўзи айлади ёлғон сўзин,
Кизб дер эл, чин деса, қолғон сўзин.

Харким ўз сўзини ёлғон қилса, одамлар
унинг қолган сўзини ҳам ёлғон дейдир. ↓

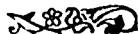
Кимки қаноатдин эрур ҳужжати,
Яхши-ёмонга йўқ анинг ҳожати.

Қаноатли киши яхши ёки ёмонлар олдида
юз сарғайтириш азобидон холидир. ✓

Кимники айлай дер эсанг маҳраминг,
Кўп синамай айламагил ҳамдаминг.

Харким блан дўст бўлмоқчи бўлсанг, олдин
у кишини яхши сина, текшир. ✓

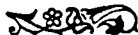

Кимники билай десанг, маколини англа,
Аслини десанг англайин, фиолини англа.

Харкимни билай десанг, сўзини ўрган. Зо-
тини билай десанг, қилигини ўрган. ✓

Киссангда агар дирам йўқ,
Кўнгилда кисабурдин ғам йўқ.

Кимники инсон десанг, инсон эмас,
Шаклда ҳам фи'лда яксон эмас. †

Хаммани бир хилда одам десанг, бу тўғри
бўлмайди. Чунки одамлар шаклда ҳам маз-
мунда бир хил эмаслар.

Ким қуёш нурини ниҳон килди,
Бадрни мис табак гумон килди.

Офтоб нурини бекитишга интилучилар, ойна
мис тоғара деб ўйловчилардир.

Ким қилди қатигликда вафодош сенга,
Ул бўлди хабиблар ичра қўлдош сенга.

Дўстлар ичида энг яхши ёрдамчи қийин-
чилик кунларда қўл тутганлар, мадад бер-
ганлардир. ✓

Ким ўлса ҳиммат илгидин кушоди,
Не топсинким, топилгандир муроди.

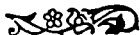
Кимнинг ҳимматдан баҳраси бўлса, унинг
муроди топилган бўлади, яна мурод излашга
хожат йўқ.

Киши айбинг деса, дам урмоғилким ул эрур кўзгу,
Чу кўзгу тира бўлди, ўзга айбинг зоҳир айларму?

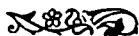
Айбингни кўрсатучи кишига дам урма (қат-
тиқ тегма) чунки ул ойнадир. Ойна дам
уриш блан хиралангач, бошқа айбингни кўр-
сатолмайдиган бўлиб қолади.

✕

Киши бўлса ҳам, филмасал тав'амон,
Була олур, ул яхши-ю, бул ёмон.

Эгизак туғилганлар ҳам бир хил бўлал-
майдилар, уларнинг бири яхши, бири ёмон
бўлиши мумкин.

Киши ҳанзал экса, ачиғ бар топар,
Ва гар най шакар экса, шаккар топар.

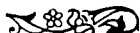
Киши оччиқ экин (итхамак — итқовун)
экса, аччиғ ҳосил олади. Агар най шакар
экса, шакар олади.

Киши молдин неким бахра олди анингдир,
Хар не ким, асради ўзганинг.

Киши ўз молидан фойдаланган қисми ўзи-
ники, асраган қисми ўзганикидир. ✕

Киши мухраро харна қилса нигор,
Варакда ҳамул нақш улур ошкор.

Печатга нима ўйилган бўлса, қоғозга ҳам
шу тушади.

Киши та'лимдин топса малолат,
Топар илм аҳли олинда ҳижолат.

Ўрганишни оғир кўрганлар, илм аҳли қо-
шида уятга қоладилар. ✕

Киши ўз мадҳин деса, чин доғи бўлса нописанд-
дур.

Кишининг ўзини макташи тўғри бўлса ҳам
э'тиборсиздир. ✕

Кўп олтин, кумуш сори кўл солмоғил,
Ки тутсанг кафингни қаро занг этар.

Олтин, кумушни тўплашга уринма, чунки
уни кўлда тутиш кўлни қаро қилади.

Кўрмак аввал демакда осонлик ---
Ки эрур, сўнгги бас пушоймонлик.

Бошда яхши ўйламай сўзлаш, кейинги пу-
шаймонга сабаб бўлади. ✕

Кўрган киши ўтқарур забона;
Куйган киши кўргазур нишона.

Ўтни кўрган киши, алангасин ҳам кўради,
аммо ўт доғини куйган киши кўрсатади.

Кўрмага сен йўл аро ранжу-надам,
Хар қадами ўрнига куйсанг қадам.

Харбир қадамингни билиб боссанг, алам ҳам
кўрмайсан, ҳечқачон ўкинмайсан ҳам. ✦

Кўзима хар дам ёруғроқтур юзингни кўзгуси,
Хосият мундоқ эмиш, хар кимда бўлса пок ишк.

Юзингнинг ойнаси кўзимга харбир нафас
равшонроқ бўлиб кўринади. Ҳақиқатда ҳам
харкимда пок муҳаббат бўлса, шундоқ хосият
беради.

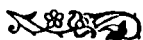
Кўнгил алил эса, фориг эмас хавотирдин,
Жароҳат узра йиғилмоқ дурур чибинга хавас.

Чивинлар ҳарқачон яра ва жароҳатларга
тўпланганидек қора ниятли кишилар кўнгли
хархил хавотирлардан бўшалмайди.

Кўнгилда тил синони жароҳати бутмас,
Анга ҳеч нимаи марҳам ерин тутмас.

Тил найзасидан бўлган кўнгил яраси бит-
майди. Унга ҳечнарсa марҳам бўлалмайди.

Ким хуйи ёмон бўлса, машаққатдур анга,
Ким хуйи анинг яхши, ғаниматдур анга.

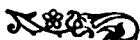
Ёмон қилиқли бўлган кишининг оғирлиғи
ҳам ўзига бўлганидек, хуш фе'лликнинг фой-
даси ҳам кишининг ўзигадир. ✦

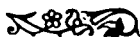
Кимсага ёлгончи дебон қолса от,
Бу от ила, гар десалар ўзу-ёт.
Сидқ хитоби яна ёнмас анга,
Чин деса ҳам халқ ишонмас анга,

Бировнинг ёлгончилиги машҳур бўлиб қол-
гач, ҳарқанча чин гапирса ҳам, унга киши-
лар ишонмайдиган бўлиб қоладилар.

Кимсага ҳар шевада қаллоблик,
Андин эрур яхшики каззоблик.

Ҳар вақт қаллоблик қилучи бўлгандан, ёл-
гон сўзловчи яхши.

Кимсани бот айламагил аржуманд,
Ҳам яна оз иш била қилма нажанд.

Одамларни юқори мартабага кўтаришда шо-
шилма ва оз иш, арзимаган иш учун хўр-
лама. ✕

Ким юримак ип уза ком айлади,
Адл чу туз бўлди, хиром айлади.

Ип (арқон) устида юришни мўлжаллаган
киши, арқон тўғри (адл) бўлсагина юраолади.

Кулгуки, ўз ҳадидин ўлди йироқ,
Йиғламоқ андин кўп эрур яхшироқ.

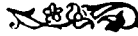
Ўз ҳаддидин ошган кулгидан йиғи яхши. ✕

Лола-ю гулким совирур девбод,
Кўйса бўлурму анинг отин жавод?

Лола-ю гулларни тўкиб юборучи қаттиқ ша-
молнинг шу ҳаракатини саҳилик, яхши иш
деб бўладими?

Лек мундин кўп совуқдир, ашк тўкмак зўр ила,
Дай елида қатра-қатра муз томизгон ел каби.

Ёлғондан йиғлаш (шайтонлик) ҳар нарса-
дан ҳам совуқдир. Бундай кўз ёши қишда
муздан эриб томучи қатралардан ҳам совуқ-
рок.

Лутфу-карам, гарчи эрур дилпазир.
Қаҳру-сиёсат ҳам эрур ногузир.

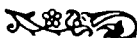
(Болаларга) меҳрибонлик, юмшоқлик яхши
бўлса ҳам ўрнида, қаҳру-сиёсат ҳам керакли
чорадир.

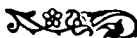
Моддаким, бермаса мархам кушод,
Ништар ук айлар анга даф'и фасод.

Агар ярага мархам ёрдам бермаса, унинг
чораси ништардир.

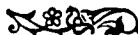
Моласиз ул тухмки, дехкон сочар,
Сувни тенг ичмас неча яксон сочар.

Дехкон уруғини мола босмай эккач, ҳар-
қанча диққат блан тикса (сочса) ҳам, у экин
сувни тенг ичмайди. Я'ни экин яхши бўлмайди.

Моллик нодонни демаги,
Олтунлуғ чибиннинг емаги.

Мол эгаси бўлган нодоннинг сўзлаган сўзи
тилла пашшага емиш бўлган нажосатдир.

Ма'дани инсон гуҳари сўздурур,
Гулшани одам самари сўздурур.

Инсон конининг қиймат баҳо инжулари ҳам
сўздир. Одам чаманзорининг меваси ҳам сўз-
дир

Масканинг истар Навоий нася жаннат аҳли зухд,

Сўфилар жаннатни истасалар, Навоий се-
нинг (махбубнинг) турар жойингни излайди.

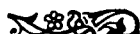
Мазлумки, бахшойиш кўргизгайсан ва золимдин
осойиш кўргайсан.

Мазлум кишиларга ёрдам ва бахшиш кўр-
гузар экансан, улар сени золимдан мудофаа
қилажақ. ✓

Мевага мағз ўлса, бўлур пўст ҳам,
Кимсага ҳам душман эрур дўст ҳам.

Меванинг мағзи ва пўсти бўлганидай, киши-
нинг ҳам душмани, ҳам дўсти бор. ✓

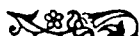
Ме'да ўзи хўрдидаги ошни,
Хазм қилур, йўқки ушоқ тошни.

Кишининг ме'даси ўзига лойиқ ошни ҳазм
қилади, майда тошларни эмас.

Меҳнат аро ҳар кимки, тахаммул йўк анга,
Тарвижга мутлақо тахайюл йўк анга.

Кимки меҳнатга чидамсиз бўлса, унинг
ишининг ривожланиши тўғрисида ўйлаш ҳам
мумкин эмас.

Меҳрки, равшонлик етар фош ани,
Кимга гунаҳ кўрмаса хуффош ани.

Хар ёққа ёруғлик сочучи куёшни кўр-
шапарак кўрмаса бунга ким гуноҳкар.

Мил уза чиқмоқ ангаким воядур,
Чиқмоку, тушмаклик анга поядур;

Минорага чиқишни истовчиларнинг марта-
баси — чиқиш ва тушишдир.

Мур терар ҳар неки сочғай киши,
Булди тирик гўрга кирмак иши.

Чумолининг тириклай гўрга кириши (ер ос-
тида ётиши) унинг одамлар сочганини териб
ёйиши — текинхўрлиги натижасидир.

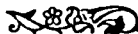
Муфид аш'ёга дойим иштиғол эт.
Вале бор ишда майли э'тидол эт.

Харвақт фойдали нарсаларга урин. Бекорга
лақиллама. Лекин ҳарбиришда ҳам, жуда ҳам
ортиқ уриниб, ўзингга жабр қилма, ўртача,
иш тут. ✓

Муҳит ичра чўммай нучукким нханг,
Киши урса бўлғайму гавҳарга чанг?

Катта балиқ каби дар'ёга шўнғумай, гав-
ҳарга чанг уриб бўладими?

Мулойим такаллум вахшиларни улфат сари бош-
қарур.

Юмшоқ сўз ёввойиларни улфатликка
келтиради. ✓

Мустақим хат, ҳар ёнки майл қилди, эгри бўлди,
чолғи

Торидек э'тидолидин тажовуз қилди, тузуги бузилди.

Тўғри чизиқ, нормаль ҳолидан оққан чолғи-
га ўхшаш, бир тарафга озгина оғса, бузулади.

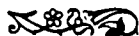
Мушкни хар кеча сочар бедаранг,
Тун сочига бермоқ учун бою-ранг.

Кечасига коронгулик бериш учун қора
рангни харкеча беҳисоб (тўхтовсиз) сочиш,
ўринсиз ҳаракатдир.

Мувофиқ шева золим дўстларидин мухолиф таб'
душманлар кўп ортук.

Ташқи жиҳатдан ёқимли золим дўстлардан,
мухолиф табиат душманлар яхши.

Музҳик эрур маст чу айлар хуруш,
Сўзни тааммул била дер аҳлихуш.

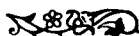
Хуш'ёр кишилар ўйлаб сўзласалар, маст
тартибсизлик қилиб, кишиларни ўзидан кул-
диради.

Нодон пандида ғалат муқаррардир,
Ва душман насиҳатида фириб мутасаввар.

Нодон томонидан бўладиган маслаҳатда
хато бўлиши муқаррардир ва душман наси-
ҳатида алдамчилик бўлиши аниқ.

Нодонлик эрур элда маломатга далил,
Доно улус олдида ҳижолатга далил.

Нодонлик кишилар ўртасида маломатга
сабаб бўлса, донолар қошида хижолатга са-
баб бўлади.

Носиҳи содиқки, эрур беғараз,
Бил анга оламда топилмас иваз.

Ғаразсиз, тўғри насиҳат қилучилар дун'ёда
тенги топилмас кишилардир.

Наф'инг агар халққа бешак дурур,
Билки бу наф', ўзинга кўпрак дурур.

Агар кишиларга фойда етказаётган бўл-
санг, бу фойда кишилардан кўра ўзингга кўп-
рокдир.

V

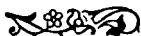

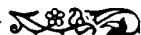
Нафқа била нафсни тутма дариг,
Жонинга ифрат ила ҳам урма тиг.

Нафсинг учун зарур нафақаларни аяма,
лекин нафсни қондиришлик учун жуда ҳам
ҳаддан ўтиб ўзингни қийнама.

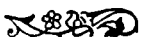
Нафс амрида ҳарнеча ким, толпинғасен,
Кўп гарчи бутунлик тиласанг сингасен.

Нафсинг ихтиёрига кириб, ҳарқанча бутун-
лик талаб этсанг ҳам синасан.

Нафским, ул айши мудом истагай,
Сенга гунаҳ ўзига ком истагай.

Нафсга қолса, тинимсиз маншатни истайди.
Лекин унинг бу иши, ўзини шодлатиш, сенга
алам еткизишга элтади. ✓

Накдни гулдек доғи совурмоғил,
Ғунча киби доғи грех урмоғил.

Накдни (давлатни, пулни, молни) гулга ўх-
шаш совуриб ҳам юборма, ғунчага ўхшаш,
уни тугиб ҳам қўйма.

Нахлга деҳқон чу берур парвариш,
Бўлур анга меваю—гул бермоқ иш.

Дарахтларнинг мева бериши, боғбоннинг
тарбиясига боғлиқдир.

Не олтинки, бор элга дилкашлиги,
Ўт ичра бўлуптур жудо ғашлиги.

Олтиннинг халққа шунча дилкаш кўрини-
шига сабаб унинг ўтда мусоффо бўлганидир.

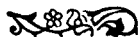
Не андоза гам, не ҳадсиз сурур,
Керак ишда ойини хайрул умур.

Турмушда киши ўзини йўқотарлик даражада севинчли тутуш ярамаганидек, қайғириш ҳам янглишдир. Бу ишларда ўрта бир даражани сақлаш зарур.

Не бўлғусидир аҳли тажохил қадри,
Ё зумраи а'дод такосил қадри.

Илмсизлар қадри нима бўладию, дангаса танбаллар тўдасининг қадри нима бўлади?

Нечаким, хирад ичра бўлса ками,
Йилондин ёмонрок эмас одами.

Ҳарқанча ақли кам киши ҳам илондан ёмон бўлмайди. (Холбуки илон ҳам ўрганса, ром бўлади).

Неча маразғаки, эрур суд қанд,
Нечага ҳам захр эрур судманд.

Қанд бирнеча касалликларга фойда келтиручи бўлса, захар ҳам айрим иллатларга даводир.

Неча зарурат аро қолган чоғи,
Чин демас эрсанг, дема ёлғон доғи.

Жуда зарур бўлган жойда ҳам ростини айтмас экансан, ёлғон ҳам сўзламагил. ✓

Нединким сафарга киши урса гом,
Тараддуд эрур мужиби эҳтизом.

Кишининг юриши, ҳаракати таомни ҳазм қилишга сабабчидир. ✓

Неким қилди жохилки, эрди ёмон,
Тутиб аксини топдим андин амон.

Нодон кишиларнинг қилган ёмонликларининг аксини қилиш блан, ҳалиги ёмон қиликлардан ўзимни асрадим.

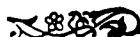
Неча бўлса ёлғончи эл аржуманд,
Сўзи анжуман ичрадир но писанд.

Ёлғончи киши ҳарқанча ҳурматлик бўлса ҳам, суҳбатда сўзи нома'қулдир.

Неча тифл қилса пулаб хиралик,
Қачон шам'и анжум топор тиралик?

Ёш болалар юлдуз чироғини қанча пуфласалар ҳам, ўчиралмайдилар.

Неча ганж ичра бўлса, гавҳару-дур.
Кўрки бордур анинг калиди темир.
Қуфл очарда гадоу соҳиби тож,
Тенг бўлурлар калидга муҳтож.

Хазинада дуру-гавҳарларнинг ҳаммасининг очкичи темир калиддир. Бу хазинани очишда шоҳу, гадо ҳам шу темир калидга муҳтож.

Неча самар сочмоқ эса шох иши,
Кўпроқ отар тош анга терган киши.

Дарахтнинг шоҳи қанча кўп мева қилган бўлса, мева теручи унга тошни шунча кўпроқ отади.

Нечаки ҳақ лутфидин ўлди зафар,
Са'йни ҳам бил сабаби му'табар.

Муваффақиятга эришган кишиларнинг му-
ваффақиятларининг сабаби уларнинг тириш-
қоқлик ва ҳаракатларидир. ♪

Не фе'лики келди бировдин ёмон,
Ёмонлик кўрардин анга йўқ омон.

Ёмонлик қилучилар ўзлари ҳам ёмонлик
кўрадилар.

Не ишким шаҳ топиб андин навоий,
Вале юз қатла ор этгай гадойи.

Шоҳ фойдаланган ишлардан гадо юз марта
ор қилади.

Неким бўлса, музир бўлғил ҳиросон,
Ки бўлғай таб'инга мушкуллар осон.

Харқандай зарарли нарсалардан қочсанг,
мушкулларинг осон бўлади. ♪

Неқушким баланд ўлса парвоз анга,
Халок истамас новак андоз анга.

Баланд учучи қушларни овчи ўлдиришни
ўйламайди.

Не қушким, бўлса ҳимматдин қаноти,
Эмас паст ош'ёнга илтифоти.

Қаноти ҳимматдан иборат бўлган қушнинг
паст уяга майли бўлмайди.

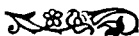
Не сирфа деган киши тили қотилидур,
Алқиссаки, кимсанинг балоси тилидур.

Беҳуда сўзловчи кишининг тили ўзининг
ўлдиручисидир. Айниқса ҳаркимсанинг балоси
ўз тилидир.

Не шахдинки атбои хушнуд эмас,
Пушаймонлиги иш чоғи суд эмас.

Ўзига қарашли кишилари норози бўлган
шоҳнинг иш (уруш) вақтидаги пушаймон-
лари фойдасиз.

Не шунқоргаким, тез парвоз эрур,
Мурасса' тумоға хануз оз эрур.

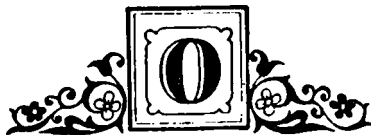
Чаққон ва ғайратлик шунқор учун зийнат-
лик тож ҳам кам (ул ўзининг ғайрати нати-
жасида жуда ҳам юкори даражаларга етиши-
ши мумкин).

Нукта дурин бил, қулоқ оройиши,
Кенг этук ўлди оёқ осойиши.

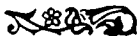
Қулоқнинг зийнати турмуш учун муҳим
масалаларни тинглаб, сингдиришдир. Жўн ма-
териалдан кенг қилиб тикилган этик, киймат
баҳо тор этикка қараганда оёқнинг роҳатидир.

Одам ўлғон, зеби-зоҳирдин демас,
Кимки андин фаҳр этар, одам эмас.

Хақиқий инсон ташқи томонга қараб баҳо
бермайди. Юзаки томонгагина қараб, макта-
нучи кишини одам деб бўлмайди. ✓

Одамки, демак бирла киромидур бас,
Сўз дурри ишининг интизомидур бас.

Кишининг иззатли бўлиши сўз бландир,
бас, ишининг тартибли бўлиши ҳам сўз нати-
жасидир. ✓

Одами эрсанг, демагил одамий,
Оники, йўқ халқ ғамидин ғами.

Агар сен одам бўлатурғон эсанг, халқ ға-
мидан ғами йўқ кишиларни одам ҳисоблама.

Оғзинга келган такаллум риштасин чекма узун,
Ким бу ишдин сар нигунлиқ юзланиб, нуқсон
келур.

Оғзинга келган сўзларни чўзаберма, чунки
бундай ҳаракатдан хижолатлик ва бирқанча
камчиликлар майдонга келади. ✓

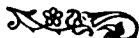
Ойини таҳаммулда тавонолик эрур,
Юк чекмоқ ила кишига зеболик эрур.

Чидамлик бўлиш—кўчлик бўлишдир. Мех-
нат-кишини мукаммаллаштиручидир. *Wk*

Олам элига ҳаёт эрур тузликдин,
Этмоқ ғаразига бот эрур тузликдин.

Дун'ё халқининг саломатлиги тўғрилиқдин,
мақсадга тез эришиш ҳам тўғрилиқдин (бу
ерда „тоғри чизик энг яқин йўлдир“ деган
хандаса қондаси ҳам кўзда тутилади).

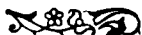
Олам аҳли билингизким, иш эмас душманлиг,
Ёр ўлинг бир-бирингизгаки эрур ёрлиг иш.

Дун'ёдаги кишилар, бир-бирларингизга душ-
ман бўлмангиз. Бу, иш эмас, ҳаммангиз бир-
бирларингизга ёрудўст бўлингизким, ҳақиқат-
да иш шулдир.

Оламда дўстлик киши душмансиз бўлмайди,
Ва аҳқоблик одами адувсиз бўлмайди.

Кишининг дўсти бўлса, душмани ҳам бу-
лади. *V*

Олмоқ эрур қасд анга, бермоқ ғараз,
Бул ҳам ул иккидек эрур бир ғараз.

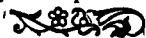
Бировга бериш мақсадида бошқа бировдан
олиш, ёмон қилиқлардан саналган исрафгар-
чилик ва бахилликка ухшаш ёмон касалдир.

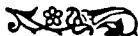
Олим ул итки, нажасул'лайн эрур,
Ўғлингга жаҳл ўлса, ажаб шайн эрур.

Энг куйи махлуқ ҳисобланган ит олим бўлганда (ов овлаш ва бошқа бирқанча вазифаларни ўрганганда) ўғлингнинг жоҳил қолишидан ортиқ хунук бир иш борми?

Оми табибким, эрур шогирди жаллод,
Ул тиф била ва бу захр била ҳалок қилғучи бедод.

Билимсиз табиблар жаллоднинг шогирдидир, жаллод тиф блан ўлдиручи золим бўлса, табиб заҳар блан ўлдиручи золимдир. ✓

Оташин ла'лики тожи хисравонро зевараст,
Ахгари' баҳри хаёли хом пухтан дар сараст.

Подшоҳлар тожигга зинат учун тоқилучи ёлқин ла'л (тош)—ҳақиқатда подшоҳ бошидаги хом хаёлларни пиширучи ўтдир.

От анга тортарки, юз илкиси бор,
Сим анга берурки, юз илғиси бор.

Юзлаб йилқиси бор кишига от миндириш, юз йиллик озиғи бор кишига кумуш ин'ом қилиш нимага керак?

Ўз иш учуи тунд-у-итоб айлама,
Қатл-у-сиёсатда шитоб айлама.

Арзимаган нарса учун ғазабланма ва қийнама. Айниқса ўлдиришга шошилма. Ц.

Пок гавҳарки, пок бўлди шиор,
Шоҳлар боши устида ери бор.

Гавҳар пок бўлганлиги ва покликни одат
қилганлиги учун шоҳлар бошидан ўрин
олган.

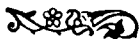
Поядин ортуқ киши урса қадам,
Бийим йиқилмоқдиру, ранжу, алам.

Зинадан ортиқ оёқ босучи кишининг иши
йиқилиш, қийналиш, жабрланиш хавфлари
остида қолишдир.

Паё-пай чучук сўз чу пайғом ўлур,
Анингдек ҳашан жонвар ром ўлур.

Илонга ўхшаш заҳарли жониворни ҳам чу-
чук сўз блан ром қилиш мумкин.

Парвонани ишқ этмаса маст,
Урғайму ўзиңи ўтқа пайваст?

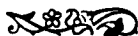
Агар парвонани ишқ маст этмаса, ўзини
ўтга урармиди?

Пашшаки, эл бўйнига бўлди мухил,
Бўлди тўпанча била ўқ музмоҳил.

Пашша кишиларнинг шаполагини ейиши,
кишилар бўйнига қўниб, халақит бергани
учундир.

Пашизи агар тугди эрса лаим,
Мудом очмоғидин топор қўнгли бим.

Бир қора пул туккан хасиснинг доимий
қўркуси, ташвиши бу тугуннинг очилиши ва
пулнинг сарф бўлишидир. ✍

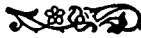
X

Розни асра чунки фош этдинг,
Яна пинҳон бўлурни килма хавас.

Сирни маҳкам сақла, изҳор қилганинг-
дан сўнг уни яширишни кутма. ✓

Ройи эсанг, тут бу нафас яхши пос,
Хар қўйини ўз оёғидин ос.

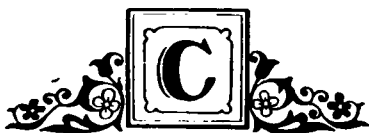
Сақловчилик вазифасини устингга олган бўл-
санг, вазифани яхши бажар, ҳарбир қўйни ўз
оёғидин ос. ✓

Раятга қилса қаламзан ситам,
Қаламзаннинг илгини қилсун қалам.

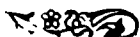
Халққа жабр қилучи котиблар қўлини қа-
ламдек кесиш керак.

Сочмоқ овуч бирла гуҳар от учун,
Нақд этак бирла мубоҳот учун.
Ақл ҳисобидан эрур бас йирок,
Бухл бу жудингдин эрур яхширок.

Ном чиқариш учун пулни этак блан чочиш—
ақилли кишининг иши эмас, бундан кўра ба-
хиллик яхши.

Сола олмас эл ошига бир нахудгар,
Туз улмас унинг бирла эл ороси.

(Ба'зи кишиларни) халқ ошига бир дона
нахуд солиш қўлидан келмайди. Лекин халқ-
нинг қилгани унга ма'қул бўлмайди.

Сокиё май берки, бу дайри куҳан авзоида,
Бўлди ўз нодонлигимни англамоқ донолигим.

Э соқий, май берки, эски олам вазиятида
ўз нодонлигимни билиш, донолик бўлди. ✓

Совукда қочибон ўт шу'ласидин,
Тезак дуди сори қилмақдур оҳанг.
Киши зуҳд ичра майдин тавба айлаб,
Нишот ойин хаёл истаб емак банг.

Майдан парҳиз қилиб, наша чекиш, совукда
ўт шу'ласидин қочиб, тезак тутинига борган-
декдир.

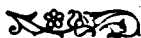

Саодатманд ул йигитдурким, шахватга майл кил-
мас ва бесаодат қарининг илигидин худ ҳеч иш
келмас.

Хайвоний нафси томонига майли бўлмаган
йигит бахтлидир ва бесаодат қари кишининг
кўлидан ҳеч иш келмайди.

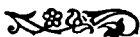

Сабр била кўп боғлиғ иш очилур,
Ишда ошиққан кўп тойилур.

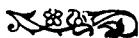
Сафиҳ золим ила бўлма хон уза ҳамдаст,
Муносиб ўлмади ит чунки ҳамтовоқликка.

Бировларга зулм қилучи ноаҳл кишилар
блан яқинлашма (бир дастурхонда ўлтурма) ит
блан қошиқ солишиш (ҳамтовоқ бўлиш) ному-
носибдир.

Са'й ишиким ўз ўрнида бўлмағай,
Килур ишда қоҳилликдин ёмонроқ.

Ўз ўрнида бўлмаган тиришқоқлик—суст иш-
лагандан ҳам ёмонроқдир. V

Сарвким, ул тўғри чекиб қоматин,
Кўрмайин осиб замон офатин.

Сарв дарахтининг қуримай кўкариб туру-
ши тўғрилигининг (тикка ўсиши) натижасидир.

Сенга бор эса сўз билурдин мазок,
Ўзим сари боқма, сўзум сари боқ.

Агар сенда сўз моҳиятин билаолишлик қо-
билияти бўлса, ўзимга боқма, сўзимга боқ. ✓

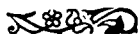
Сийм унидин ваҳш сибо' этса рам,
Мунга сахо от қуяли, ё карам?

Кумиш товушидин ваҳшийлар ва ёввойилар
кочадилар. Лекин уларнинг бу ишларини пул-
га аҳамият бермаслик, саҳилик дейиш мум-
кинми?

Синса қаламнинг шакидин бир учи,
Ожиз ўлур нома рақам қилғучи.

Қаламининг бир учи синса, котиб ожиз
қолади.

Сўралдиким, не нима дурқим фойдаси барча ха-
лойиққа етар, дедиларким ёмонларнинг йўқлиғи.

Фойдаси ҳамма халққа тегадиган нарса ни-
малиги текширилганда „ёмонларнинг бўлмас-
лиги“ деб жавоб қилдилар.

Сўзни кўнгилда пишқармагунча тилга келтурма,
Ва ҳарнеким, кўнгилда бор—тилга сурма. ✓

Сўзки ма'нисида ишқ ўти бўлмағай,
Бир таҳарруқсиз бадан англаки, жони бўлмағай.

Мазмунидан завқланиш болмаган сўз жон-
сиз бадан кабидир.

Сўзчи ҳолин боқма, боқ сўз ҳолини,
Кўрма ким дер они, кўргил ким не дер.

Сўзловчига боқма, сўзига боқ. ✓

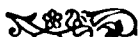
Сўздин кишига гаму, бало хосилидур,
Хар нукта тили деса бало дохилидур.

Кишига етадиган бало ва ташвишлар сўз-
дандир. ✓

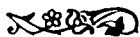
Сўзингни доғи кўнгил ичра асагил ким ҳайф,
Ким ўйла дуржни гавҳардин этгасен холий.

Сўзингни кўнглингда сақлагин, қиймат ба-
хо нарсаларни сақлаш учун лойик сўз кутиси
(кўнгил) нинг бўш туриши ачинарлидир.

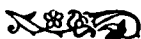
Сўзки васфида ҳар наMAT бўлғай,
Рост бўлса доғи галат бўлғай.

Сўз ҳархил бўлиб кетгач, тўғри бўлса ҳам
галат бўлиб қолади.

Сипаҳ хотирин лутф ила шод қил,
Раиятни адл айлаб, обод қил.

Аскарлар кўнглини марҳамат блан севинтир,
халқни одиллик блан қувонтир.

Сипоҳи қачон шаҳга толиб дурур,
Адувсига шак йўқки, ғолиб дурур.

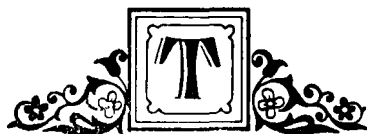
Аскарлар ва умуман ҳарбий ходимлар шох-
ни истайдиган бўлгач, у шохнинг ўз душман-
ларини енгишда ҳеч шубҳа йўқ.

Сувда хубоб ўлса дамингдин хароб,
Мумкин эрурму ясамоғлик хубоб.

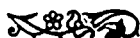
Ёмғур сувлари йиғилган жойда пайдо бўлу-
чи сув пуффаги (хубоб) пуфлаш блан учади,
лекин учгандан сўнг худди шунинг ўзини
яшаш мумкун бўлмайди.

Топганини сочди, эл узра саҳоб,
Ким ҳақ ани айлади гардун жаноб.

Булутнинг баланд мартабага чиқиши—ўз су-
вини экинларга тўқиши, я'ни халққа фойда
етказиш учун хизмат қилишининг натижаси-
дир.

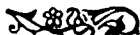
То режа чекмас ерига боғбон,
Боғ ҳамон зебда чангал ҳамон.

Плансизлик блан дарахтлар ўрнатилиб ту-
зилган боғ, чангалзордон фарқсиздир.

Толпинса чиқар ғарик юмкин,
Толпинмаса ўлмағи не мумкин.

Ғарқ бўлган киши ҳаракат қилса, қутилиши,
ҳаракат қилмаса, ўлиши мумкин.

Топтинг чу иёл яхшилик еткурғил,
Ўргат адабу, яхши қилиқ ўргатғил.

Оилалик бўлгач, яхшилик қил, яхши қи-
лиқлар ўргат. ✓

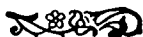
Топса киши бодия ичра зулол,
Олтун оёқ қайдау, сингон сапол.

Чулда чанқоқ киши сув топганда, унга ол-
тин идиш ёки синган сапол фарқсиздир.

Топсанг неча шахлар узра шахлик,
Фақр аҳлига айла хок раҳлик.

Агар шоҳлар сенга буйсунадиган бир мар-
табага эришганингда ҳам, фақирларга хизмат
қилишга тириш.

Таомики, ул мужиби ком эрур,
Ки ўт ранжини тортмас хом эрур.

Овқатни кишилар иташларининг сабаби,
унинг хом қолмай ўт ичида пишганидандир.

Тааммул била ком пайдо бўлур,
Тахаммул била ғура ҳалво бўлур.

Ўйлаб иш қилишлик блан мақсадга етила-
ди, чидамли (оғир) бўлиш блан хом нарсани
(хом ишни) пишириш мумкин бўлади.

Табиатга ҳарнеки одат бўлур,
Чу эскирди одат табиат бўлур.

Кишининг табиатига ҳарнарсанга одат бўлиб
қолади. Мана шундай одатлар бора-бора та-
биатга айланиб кетади.

Тадриж ила тифл ўлур храдманд,
Сокинлик ила қамиш бўлур қанд.

Бора-бора ёш бола ақлли бўлади, турғун-
лик, я'ни сабру-тоқат блан қамиш қанд бўлади.

Такаллум била кимса инсон эрур,
Сўзи йўқ баҳойимга не сон эрур.

Кишини ҳайвондан айручи сўздир, ҳайвон
инсон қаторига киралмаслиги унинг тилсизли-
гидир.

Талаб йўлида қил шитобандалик,
Ки жўяндага келди ёбандалик.

Талабингга, мақсадингга томон тез қадам
бўл, чунки истагучи—топгучидир. ✓

Ташналаб бўлма бахр ёнида,
Қилма шеван тараб маконида.

Дар'ёга яқин туриб ташна қолма, хурсанд-
лик ва шодлик маконида йиғи-сиғидан га-
пирма.

Ташнага бер файз, э абри карам ким, йўқ сенга,
Гар суни юз қатла дар'ёдин олиб, дар'ёга соч.

Карам ва марҳаматни ташнага, муҳтожга
қилиш керак. Агар булут сувни дар'ёдан олиб,
дар'ёга юз марта сочса ундан нима фойда?

Тавози' яхши, аммо яхшироқдур,
Агар даб' этса они аҳли давлат.

Тавози' ҳарким учун ҳам ёқимлидир, лекин
давлат эгалари учун бу сифат яна ҳам ях-
шидир.

Тахайюл аро борча бир нав' эмас,
Хадисин ики кимса бир нав' демас.

Хаёл ва фикрда ҳамма бир хил эмас, икки
киши сўзни бир хил демайди.

Телва ўзин ўтга солса ногох,
Куймак ишидин кочондур огох.

Телба (девона) ўзини ўтга ташлаганда куйишдан не хабари бор?

Тилинг блан кўнглингни бир тут.

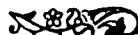
Тифл йилон нақшига мойил дурур,
Заҳрини билмаски, ҳалоҳил дурур.

Болалар илонни қўлга олиб, ўйнашга қизиқадилар, билмайдиларки, унинг заҳари ўлдиручидир.

Тифл хижо билмай ўқур чун савод,
Қил ўқурин зеру-забар э'тикод.

Энди саводи чиқиб келаётган ёш бола, ўқиш қоидаларига риоя қилалмай ўқир экан, уни камситмай, анча ўсиб қолганини айтиб, кўнглини кўтариш керак.

Тиланчи ва гадо, кўпроғи беғайрат ва беҳаё, кундуз кезмакларни ибрат била элдин олмоқ учун ва кеча келиб, ўғриларга эл жихазига кўз солмоқ учун...

Тиланчи ва гадойларнинг кўпи ғайратсиз ва уятсиздир, кундуз куни кезмақдан мақсадлари юзсизлик блан халқдан нарса олмоқ ҳам кечаси халқнинг молини ўғирламоқ учун кўз солиб кетмоқдир.

Тил илдамидин бўлур ғаромат ҳосил,
Юз нав' маломату, надомат ҳосил.

Тил тезлигидан (ўйламай гапиришдан) қийинчилик турли маломат ва пушаймонликлар туғилади.

V

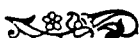

Тилга ихтиёрсиз, элга э'тиборсиз.

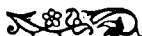
Тинч кўнгил бирла қатиксиз умоч,
Беҳки биров миннати бирла кулоч.

Бировнинг миннати блан энг лаззатлик ва
энг қийматли овқат егандан, қатиғи йўк
умоч оши еган яхши.

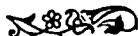
Тулки ва ит кулги эшигин очар,
Шер кўрингач улус андин қочар.

Тулки блан ит кулги қозғосалар шер
кўрингач одамлар ундан қочадилар.

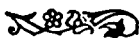
Тун-кунинга айлагали нур фош,
Бирисин ой англа, бирисин куёш.

Кеча ва кундузларингни ёритиш учун (ота-
оналарингнинг) бирини куёш, бирини ой ҳи-
собла.

Турфа замон аҳлига биз мубтало,
Ким йўк алар олдида чиндек бало.

Шундай одамларга йўлиққанмизки, булар
олдида рост сўзлашдек бало йўк.

Тушса қадаҳ аро бўлур мўр,
Тадбир керак чиқарга йўк зўр.

Чинникосадаги сувга тушган чумолига
ўзини кутқариш учун зўрлик эмас, тадбир
керак.

(Тутайким буюк тоққа чиксин паланг,
Тулуи ойга сакроб етургайму чанг?

Фарз қилайликки, шер баланд тоққа чиксин
шунда ҳам ойга сакраб чанг солаоладими?

Туткил анинг хурмати ичра зарур,
Қоидаи нуктаи хайрул умур.

Хурмат—сйлаш тўғрисида ҳам ишда зарур
ҳисобланган ўртачалик яхши. ↓

Тухми тама'ки хорлик ўлмиш унинг бари,
Сен буйла хор тухмин экиб, қилма гул тама'.

Тама' уруғлигининг меваси (ҳосили) хорлик-
дир, сен бу хил тикан уруғи экиб, ундан гул
умид қилма.

Тухми расвойи диҳад бар, донанй тасбиҳи зарк,
Ори-ори дона жинси хешро бор овараст.

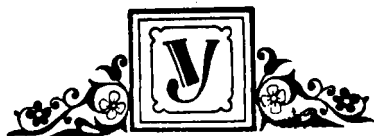
Кимки кўз бўёвчилик, алдамчилик уруғини
экса, ундан расволик меваси ҳосил бўла-
ди.

Тузлик эрмас шифоси-ю вояси ҳам,
Ким эгрик кишининг эGRIDур сояси ҳам.

Шифоси ва мақсади тўғри бўлмаган ки-
шининг сояси ҳам эгри.

Улча эрур тифлға шойишта иш
Билки кичикликда эрур парвариш.

Болага лойиқ иш — уни ёшлигида тарбия-
лашдир. ✓

Улки буюриб, ўзи қилмағай
Ва ҳеч кимга фойда ва асар анинг сўзи қилмағай.

Бировларга яхши ишни ишлашга буюрса-ю,
ўзи қилмаса, унинг сўзи ҳечкимга фойда бер-
майди ва та'сир ҳам қилмайди.

Уч кишидан уч иш ёмон кўринур,
Сенга арз айлай аҳл дун'ёдин.
Шоҳдин тундлик, ганидин бухл,
Молга майлу; хирс донодин.

Дун'ёда уч кишидан уч иш ёмон кўринади:
шоҳдан тундлик, тўқ кишилардан баҳиллик,
олимлардан молга чўқиниш. ✓

Улки санга элдин эрур айбғу,
Элга доғи сендин эрур айбжў.

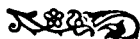
Бировлар айбини сенга айтучи киши сенинг
айбингни ҳам ўзгаларга айтар. ✓

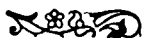
Улус ахволидин сен бўл баруманд,
Йўқ улким, олғай аф'олингдин эл панд.

Кишиларнинг ахволидан фойдалан, аммо
одамлар сенинг ёмон ахлоқларингни кўриб
ибратланадиган бўлмасин.

Улки хаёли бори фосид дурур.
Борча салоҳ аҳлига ҳосид дурур.

Бузуқ мақсадли кишилар ўзларининг бу
камчиликлари устига, яхши одамларнинг ях-
шиликларини ҳам кўраолмайдилар.

Улки хато сўзига ойнин эрур,
Зу'мда улким, бу хато чин эрур.

Нотўғри сўзлашга уринганлар ўзларининг
ёлғон сўзларини чин деб тушинишга ўрганган
бўладилар.

Улки ушатур босибон шишани,
Қилмас оёқ захмидин андишани.

Шишани босиб ушатучилар унинг бирор
оёққа кириб, зарар беришини ўйламайдилар.

Улки зарар шевасини тавр этар,
Элга демаким, ўзига жавр этар.

Кишиларга зарар етказишга ўрганганлар,
халққагина эмас, ўзларига ҳам жабр қиладилар.

Улус бўлса ма'мур бир ганж эрур,
Ки андин жаҳон фатҳи осон бўлурур.

Дун'ёда ҳарқандай қийинчиликларни ҳал ки-
лаоларлик хазина—халқнинг тўқ ва шод яша-
шидир.

Умрин аблах кечириб гафлат ила,
Нукта ўрнигаки, тортар харрос.
Бир эшакдурки, тағофил юзидин,
Қилғай изҳор паё-пай аррос.

Нодон киши умрини бекорчи сўзларга сарф
қилиб ўтказиши блан вақтсиз кетма-кет ҳанг-
ровчи эшакка ўхшайди.

Унутдингму ки, атфол ўйнаганда,
Синар оз майл кўргандин қурук шох.

Қурук шохни болалар ўйнаб, озгина эгиш
блан синишини унутдингми?

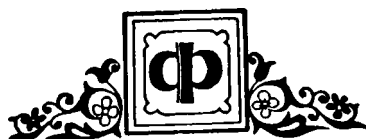

Ушоқ қанд оқ тузга монанд эрур,
Ва лекин бири туз, бири қанд эрур.

Кўринишда шакарнинг туздан фарқи йўқ-
дир, лекин биттаси туз, биттаси қандир. ✓

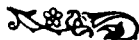

Фахм айла холини сўз демагидин,
Ким берди хабар хадиси кўнглидагидин.

*Нечего
подобного*

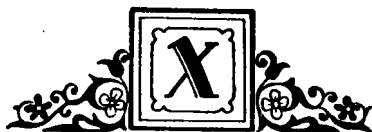
Кишининг холини сўздан билиш мумкин,
чунки сўз кишининг кўнглидагидан хабар бе-
ради.

Фард киши даврда топмас наво,
Ёлғиз овучдин ким эшитмиш садо?

Ёлғиз киши дун'ёдан баҳра топалмайди,
чунки бир қўлдан товуш (қарс) чиққанини ким
эшитган.

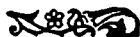
Хом тама' дахрда ранжурдур.

Хом тама'—ўринсиз, пуч умидли кишилар—
дун'ёда азобланучилардур.

Хон анга ёйғилки, эрур муштахи,
Тўқ емас, ар еса бўлур мумтали.

Кўнгли овқат тиловчи, қорни оч кишига
овқат бер, тўқ киши овқат устига еса, таш-
лашга мажбур бўлади.

Хонақоҳ аҳли йўлиқса мастликдин тонимон,
Шукурким бўлдим аларга ошноликдин жудо.

Шайхлар йўлиқса мастликдан уларни тани-
майман, мастлик орқасида уларга ошналикдан
қутулганимга шукр.

Хокиён дар поя боло тар зижабборонки мўр,
Бар хиромад, бар манор аз шер гарчи аҳкараст.

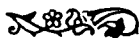
Шерга нисбатан жуда кучсиз бўлган чумоли
баланд минораларнинг юқори томонига чи-
қаолгани каби, кибрсиз кишилар, мутақаббир
кишилардан мартабада юқоридирлар.

Хотири жам' истасанг, аввал хавотир даф'ин эт,
Кимда хавотир бўлмаса, осувда хотир бўлгуси.

Хотиржам бўлай десанг, аввал хавфлик то-
монларни мудофаа қил, ҳаркимда хавф бўл-
маса хотиржам бўлади.

Хайр муяссар гар эмас эл онла,
Наф' етурмок ҳам эрур тил била.

+

Қул блан яхшилик бўлмаганда, тил блан
ҳам уни бажариш мумкин. ✓

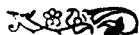
Халойикка кўрма, қилиб бенаво,
ўзингга раво кўрмаганни раво.

Ўзингга лойик кўрмаганни халққа раво кўр-
магил. ✓

Халиқ ўлган саҳидин элга етгай икки бахшойиш,
Ҳам эҳсонидин оройиш, ҳам ахлоқидин осрийиш.

Ахлоқли саҳидин эл учун икки яхшилик
етади: эҳсонидин тузалиш, ахлоқидин ро-
хат. ✓

Хас агар ўт била ситез айлар,
Ҳам ўзидин ул ўтни тез айлар.

Хашак гарчи ўт била хусуматдордир, ле-
кин ул ўтни кучайтиришга сабаб ҳам бў-
лади.

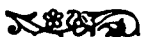
Храдманд чин сўздин ўзга демас,
Вале, борча чин ҳам дегулик эмас.

Ақлли киши чин гапиреди, аммо борча
чин сўзни ҳам айтабериш дуруст эмас. ✓

Хубким йўқтур шамоғил бирла ширин сув анга,
Сайд бўлмас эл неча ким бўлса зебо сурати.

Харқанча зебо суратларда ҳам яхши ахлоқ,
ширин сўз бўлмаса халқ уларни истамайди.

Худпараст—бадпараст.

Ўзининг тўғрисидагина ўйловчи — фикри
бузук кишидир. ✓

Худписанд — нохирадманд.

Ўзинигина писанд қиладиган одам—нодондир. ✓

Хушо улки оламда гар чекти ранж,
Яна олам асбобига топти ганж.

Бирқанча қийинчилик блан бўлса ҳам, ти-
рикчилик учун зарур мато'лар топганларнинг
вақти чоғ.

Хуш улким агар чекса минг хори дард,
Сўнги тушса илгига бир тоза вард.

Бирқанча қийинчилик тикани санчилишига
қарамай, охирида мақсад гулини қўлга кирит-
ганлар бахти қандай яхши.

Хуш улким кўнгилга кушод истабон,
Кўпиб азм қилғай мурод истабон.

Кўнгил шодлиги ва мақсадни излаб ҳаракат
қилучилар энг яхши кишилардир (ўтирабериш
блан кўнгилдагига етишиш мумкин эмас).

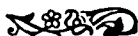
Чу душман ўлди қадими зиёнидин ҳазар эт,
Агарчи нутқи равон бахши жонга роҳат эрур.

Илгаридан сенга душман бўлган киши, ҳар-
қачон ширин сўзли бўлса ҳам, унинг сўзла-
рига алданма.

Чунки супурги йиғар инак далил,
Ётмоқ эшик кенида хору залил.

Супурги эшик олдида хўрланиб ётиши,
унинг дун'ё йиғишга урунучилар сингари, ҳар
нарсани тўплашидандир.

Чу разл ҳавсаласидир не тонг агар ногаҳ,
Ётушса макнат анга оржуманд тутгай ўзин.

Разил кишилар продасиздирлар, улар дав-
латга етсалар ўзларини йўқатиб кўядилар.

Чун синса кўнгил захм забон оғриғидин,
Кам эрмас анинг оғриғи жон оғриғидин.

Тил захмининг оғриғидан кўнгил синиши-
нинг алами жон аламидан кам эмас.

Чу элга берур парвариш рӯзгор,
Керак ундоғ ўк бўлса омуз кор.

Турмуш кишиларни тарбиялайди, бас, уни
яхши ўрганиш блан тўла фойдаланиш керак.

Чун Навоий кўнгли синди энди лутфинг не осиг,
Ким ушалса шишани бутмас, яна пайванд ила.

Навоийнинг кўнгли сингач, эндиги илтифот-
дин нима фойда. Шиша сингач улаш блан эски
ҳолига қайтадимиз? ✓

Чун таб'и мулойим бўлур ўргангали мойил,
Оз вақтда кўп нав' қилур касб фазойил.

Табиати ўрганишга мойил кишилар, оз
фурсатда кўп фазилатларни касб қиладилар.

Чекса душман сенинг салоҳинга тил
Маҳзи ифсод бўлғусидур бил.

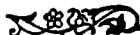
Душман сенга зоҳирда яхши маслаҳат кўр-
сатган каби кўринса ҳам, ҳақиқатда унинг
кўрсатган маслаҳатлари бузуқчиликнинг худ-
ди ўзидир.

Шоҳ ани билким боши қалпоқда,
Базл этар офоқ берур чокда.

Бошида тож эмас, қалпоқ бўлгани холда,
зарур ўрнида дун'ёни ҳам эҳсон қилиб юбо-
ручи кишини шоҳ дегил. ✓

{ Шоҳ бир шу'ла-и фурузондир,
Хар кишига етишса сўзондир.

Подшоҳ бир ловиллаган алангадир, ҳарким-
ки яқинлашса куйдиради.

Шоҳки иш адл ила бун'ёд этар
Адли бузук мулкни обод этар.

Адолат блан иш кўрган шоҳ вайроналарни
обод қилади.

Шоми ажал ўйда ётмос киши,
Умр куни гўрга ботмас киши.

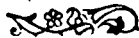
Ўлгач киши ўйда туралмагани, ёталмагани-
дек, тирик туриб гўрга ҳам кираолмайди.

Шайнда копландин агарчи фузун,
Нафс итининг олида лекин зобун.

Тўпалон қилишда қопландан ҳам кучли бўлган улар (мастлар) ҳақиқатда нафс итига кучи етмаган ва ундан енгилганлардир.

Шоҳ ёнин фарзин каби кажлар мақом этмиш не
тонг.
Рострулар арсадин гар тутсалар рухдек қироқ.

Подшоҳнинг ёнида фарзин каби эгри юручилар жойлашгач, рух каби тўғри юручилар подшоҳларнинг доргоҳидан ўзини йироқ қочиб четлашлари нима таажжуб?

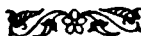
Шам' ёрутур уй ичу-тошини,
Уй эгаси кўпроқ узар бошини.

Шам' ҳаммаёкни кўпроқ ёритган сари эгаси унинг бошини кўпроқ узади.

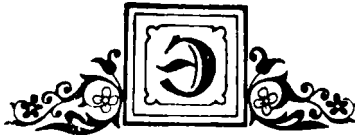

Шаҳ тилар бўлса шоҳлик қилмоқ,
Сипаҳидин керакмас айрилмоқ.

Агар шоҳ шоҳликни истаса, аскарларидан айрилмаслиги, я'ни уларни тарбия қилиши ва улар учун ғамхўрлик қилиши зарур.

Э басо нуқсонки, дарзимнаш бувад якнав' суд,
Чун даф'и лўли, дарид, аз баҳри маймун чамба-
раст.

Ба'зи камчиликлар учун ўкиниш ярамайди.
Чунки айрим камчиликлар тегида бирхил фой-
далар ҳам бўлиши мумкин. Масалан, лўли-
нинг чирмандаси йиртилган (ёрилган) бўлса,
ёғочи маймунга ўюнчок чамбарак бўлаолади.

Элга шараф бўлмади жоху-насаб,
Лек шараф келди ҳаё-у адаб.

Одамларнинг баланд мартабали бўлишлари,
уларнинг амалдор ёки кимнинг ўғли эканла-
ридан эмас, балки ўзларининг ҳаё ва адабла-
ридандир.

Э Навоий, сендек этган зойи' айёми шубоб,
Суди йўк анжум каби ашку надомат шом шайб.

Э, Навоий, сен каби ёшлик чоғини дун'ё
ма'лумотидан баҳрасиз ўтказганлар, қариган
вақтида, юлдузлар каби кўз ёши тўксалар
ҳам фойдаси бўлмайди.

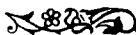
Эронлар хизматига кимки умрин сарф этар,
Агарчи умри кетар, аммо жовид умрга етар.

Кимки мард кишилар хизматига умрини
сарф қилса, умри кетса-да, абадий умрга эри-
шади. ✓

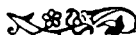
Элга зиён анинг суди,
Ва ўнғой олиб оғир сотмоғи анинг мақсуди.

[Савдогарлар] мақсади—арзон олиб, қиммат
сотиш, халқнинг зиёни улар учун фойда.

Эрур кушга хушроқ, чу боқсанг аёи,
Мурацца' қафасдин тикан ош'ён.

Кушларга ҳарқандай безалган қафасдан ти-
канли уя яхшилиги аниқ.

Эрур нахилдек шам' муз шўшаси
Мунинг ўт, анинг сувдурур хўшаси.

Сумалак ях блан шам' кўринишда бир хил
бўлсалар ҳам, аслида буларнинг бири ўт, би-
ри сув берур.

Эшик ит еридур, гар олсун бўри,
Мушиқга мақом ўлди уйнинг тўри.
Гар ул дашт сайдини айлар фиғар
Ва лекин бу уй, сайдин айлар шигар.

Ит гарчи бўрини даф' қилса ҳам, эшиқда
тарбияланади, мушукка эса уй тўридан жой
беради. Чунки ит дашт сайдини овлайди,
мушук эса уй зараркунандаларини овлайди.

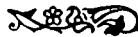
Эшак олида за'фарон хуб эмас,
Ки нодонга зарбафт марғуб эмас.

Эшак, сомон ўрнига за'фарон беришга шод-
ланмайди. Нодонга киймат баҳо либос ёкмайди.

Экса гани тухм, қилиб элга зўр,
Тухмини торож қилур хайли мўр.

Одамларнинг кучларидан фойдаланиб дех-
кончилик қилган бойнинг уруғини, чумолилар
совурадилар.

Эки, дерсан ишқ аро ўлмак зиёндур умр суд,
Харна судидур сенга, неким зиёнидур менга.

Севги кишини ўлдиради, шунинг учун ул
зиёдли, ишқсиз яшаш қерак, деган эй киши,
фойдалар сенга бўлсин, зиёнлар менга.

Эл ичра, э хасуд, сени қилди ҳақ залил
Ким ноҳақ элга зидсан-у ҳақ молига бахил.

Ҳасадчи дун'ёда хору, залилдур, чунки у
нотуғри кишиларга зид, туғри кишилар моли-
га бахиллик қилади.

Эл қочса бировдин эл ёмони бил ани,
Ахвалида идбор нишони бил ани.

Кимдан эл қочса, ўша киши элнинг ёмонидир.
Бундай бўлишлик бахтсизликнинг белгиси-
дир.

Юз йилки киши умр тилар, бил—
Ким, сабр керакдур юз йил.

Юз йил яшашни тиловчилар учун юз йил
сабр ҳам керак.

Яхшироқ Жамшид бўлмоқдин гадолик дайр аро,
Ўзга қилмоқ яхшироқким, ўзига қилмоқ ситам.

Дун'ёда Жомшиддек подшоҳ бўлиб бировга
жабр қилгандан, гадо бўлиб, ўзига ситам қил-
ган яхши.

Яхши хотинлар сафойи зухдидин,
Олам ичра гар ёруғлик бўлса фош.
Йўқ ажаб чунким, араб алфозида,
Истилоҳ ичра муаннасдур куёш.

Яхши хотинлар илму-хунарининг нуридан
дун'ё ёриси нима таажжуб? Чунки куёш ма'-
носидаги „шамс“ сўзи, араб тилида муаннас-
дир („женский род“ дир).

Яғоч узра гар бўлса юзминг янғоқ,
Кўмар ерга ҳарне ўғурлоди зоғ.

Дарахтда янғоқ ҳарқанча кўп бўлса ҳам,
зоғ ўзининг ўғурлаган ёнғоғини биров тортиб
олаётгандай ерга кўмади.

Яхши эса афв сиёсат чоғи,
Лек керак ишда фаросат доғи.

Сиёсат ўнрида гуноҳни кечиш ҳам яхши,
лекин кечириладиганларни тушуниб кечириш
зарур.

Ўйла булутдек ки, куруқ боғ уза,
Ёғмой ўтар, сувни тўкар тоғ уза.

Чанкок боққа ёғмасдан кераксиз тоғларга
сув тўкучи булутнинг иши — тўққа дастурхон
ёзиш каби янглишдир.

Ўларман та етарман мақсадимни ёнмоқ имкон йўқ,
Бадан за'фи била йўл шиддатидин, гарчи толғай-
ман.

Касаллигим, йўл каттиқлиги натижасида то-
лиқсам ҳам ўлгунча мақсадга етмай қайтиш
мумкин эмас.

Ўликни биров нутки этса тирик,
Агар ҳақдур ул нукта, бордур ирик.

Ҳақ сўз ўликни тиргизсаям, каттиқ тегади.

Ўқларинг кўнглимга тушгач куйди ҳам кўз, ҳам
бадан,
Ким куяр ҳўлу-куруғ, чун найснтонга тушди ўт.

Қамишзорга ўт тушса, ҳўл ва куруқ баро-
вар ёнгандек, кўнглимга тушган ўтингдан
ҳаммаёғим — кўз ҳам, гавда ҳам куяди.

Урқдор элдекки чикди кеча йўлдин маркаби
Кўз юмиб очқунча, чунким қилмади огоҳлик.

Кечаси тизгин тутиб кетаётган киши, кўз
юмуб-очқунча огоҳлик қилмаса, оти йўлдан
чиқади.

Ўт сакраса тифл эмас хабардор,
Ким ҳирқатида на нав' асар бор?

Ўт учқунининг куйдиришини ёш болалар
англамайдилар.

Ўз ерида юз туман, ар бир дирам,
Базл ишида тенг кўрар аҳли карам.

Ўрнига сарф қилишни билган киши учун
эҳсоннинг кўпу-ози фарқсиздир, зарур бўлса,
кўпни ҳам, озни ҳам бериб юбораберади.

Ўзинга аблаху-нодонни айлама ҳамроз,
Ки, яхши эрмас эшак доғи ҳамсобокликқа.

Ахмоқ ва нодон кишилар блан сирдош бўл-
ма, кишининг эшак блан ҳамсобок бўлиши
яхши эмас.

Ўз камолидин демас, аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу-қол.

Етук одамлар ўзларининг етуклик сифат-
ларини сўзлаб мақтанмайдилар. Бу хусусият
камчиликли кишиларнинг ишидир.

Ўзидин элга дар'ё қатра осо,
Вале элдин ўзига қатра дар'ё.

(Яхши кишилар) ўзи элга дар'ё қадар кўп
яхшилиқ қилса, уни қатрача (оз) кўради, аммо
элдан ўзига қатра (оз) фойда етса, дар'ё қа-
дар (кўп) билади.

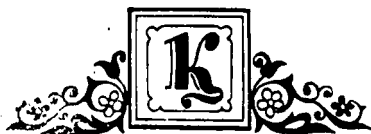
Ўтган йигитлик орзу блан қайтмас.

Ўғри бош екғач қуйи, бордур далили э'тироф.

Ўғрининг бошини қуйи солиши, ўз гуноҳини
бўйнига олганига далилдир.

Қачон сочса тупрокқа буғдой биров
Йўқ имконки ул, арпа қилғой ғаров.

Буғдой эккан киши арпа ўрмайди.

Қатрага чун тарбият этди садаф,
Эл бошига чиккуча топти шараф.

Садаф бир томчини тарбия қилгач, тарбия
натижасида у томчи, одамларнинг бошларига
кўтарилиш даражасига етди.

Қардашнинг эмас, улки, кўйиб бош сенга,
Давлат чоғи қилғай ўзин кўлдош сенга.

Давлатли вақтингда сенга ёрдамчи бўлиб,
итоат қилган кишини ҳақиқий яқин киши деб
бўлмайди.

Қасд ила ёлғон демади ростгўй,
Чин демади са'й ила каззоб хўй.

Не краснее лаж.

Ростгўй (чин сўзловчи) атайлаб ёлғон га-
пирмагандай, ёлғончи ҳам атайлаб рост сўз-
ламайди.

Катик кўнглингдин окди халқ ёши,
Ки ёмғур боисидур жола тоши.

Раҳмсизлик блан кўз ёшини оқизма. Кўп
ёмғур дўлга айланиши мумкин.

Қайси жоҳилга надомат бўлгай ул олимча ким,
Харне килди билмади, ҳарнаки билди қилмади.

Ўзи билатуриб жиноятларни қилган ва ҳат-
то нима қилганини ҳам билмаган кишиларга
ҳеч нарсани билмаган нодонлардан ҳам кўп-
роқ ўкинчлар етади.

Килди булут ашки била дур нисор,
Бўлди чоқин кулгисидин хоксор.

Булутнинг ҳосили дурга айланиши, унинг
меҳнати натижаси бўлса, чақмоқ шақиллаб
кулгани учун ер остига кирди.

Қил яхшилигу, демакни дохил қилма
Миннат била яхшилиқни ботил қилма.

Яхшилик қил, лекин яхшилик қилдим деб
мақтаниш блан уни бузма.

Қилмади минг душмани кин хоҳ ўқи,
Ул яраким айлади бир оҳ ўқи.

Куйган кишининг аламли оҳларининг ўқи
шунча ўткирким, бир оҳ ўқининг қилган яра-
сини энг ёмон душманнинг минг ўқи ҳам қи-
лалмайди.

Куяр ассор ўйи чун эгри гомин
Йўл этмас қат' туз айлаб хиромин.

Жувоз хўкизи эгри йўл босгани учун ҳар-
қанча юрса ҳам мақсадига еталмайди.

Кўйни шабон асрамаса ою-йил
Оч бўрилар ту'масидур бори бил.

Кузғама булбулни кўп, э гулки, даврон боғида,
Қолмамиш кўзғолмайин улким бировни кўзғамиш.

Э гул, даврон боғида булбулни қийнама,
биrowни қийнаган, ўзи қийналмай қолмайди.

Кулакқа асра гаронмоя сўзни-ю фикр эт,
Ки дурсиз ўлса не бўлғусидур садаф холи.

Қийматли сўз гавҳарларини кулоғингда
сақла, ўйлагил: дурсиз садафнинг нима қий-
мати бор.

Ғафлат аро хуш кўрибон хуш дема,
Вакиф ўлиб сўнгра пушаймон ема.

Ғафлатда яхши кўринган нарсани яхши дема,
хушингга келганингга пушаймон ейсан.

Ғофил ўлма назардин итса адув
Шам' ўчирганда ел кўрунурму.

Душман кўзингга кўринмагани учун ундан
бепарво бўлма, чунки шамол ҳам кўзга кў-
ринмай келиб шамни ўчиради.

Ғолиб ўлмас чу бим, топди ғаним.

Ғаним (душман) кўрқиб қолгач, енгалмайди.

Ғолиб душмандин ҳардам ғофил қолма
Ўчиралмас ис'ён ўтин ўз ҳарамингга солма.

Ғизо бўлса муфиду таб' ғолиб
Бас эт таб'инг ҳануз эрканда роғиб.

Ейилаётган овқат фойдали (қон беручи)
бўлиши устига иштаҳа ҳам жойида бўлса-да
соғлиққа риоя қилишни истасанг, кўнглинг
тортмай қолмасдан илгари, я'ни хали бироз
жой бўлган ҳолда, емакдан тўхташ керак.

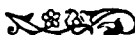
Хар амрки бўлса ғояти бор
Хар мухликанинг ниҳояти бор.

Харбир ишнинг охири бор, хар қийинчи-
ликнинг ниҳояти бор.

Хар жамоатдаки йўқдур пешво
Бўлгай эрмастур кадам урмоқ раво.

Бошқаручиси бўлмаган жамиятга аралашини
янглишдир.

Ҳарза эрур чунки муша'бид сўзи
Ўз тилини кўрки кесар ҳам ўзи.

Найрангбознинг сўзи беҳуда сўзлардир. Шу-
нинг учун ул ўз тилини ўзи кесади.

Хар киши ким бировга қозғай чоҳ,
Тушқай ул чоҳ уза ўзи ногоҳ.

Бировга чоҳ қазисанг, ўзинг йиқилурсан.

Хар киши ким тузлик эрур пешаси,
Кажрав эса чарх, не андешаси.

Ўзи тўғри бўлган кишига фалакнинг эгри-
лигидан, тескарилигидан нима зарар бор?

Хар киши ким ростни бехост дер
Айтса ёлгон доғи эл рост дер.

Хар вақт чин сўзлашга ўрганган киши ёл-
гон сўзласа ҳам одамлар рост дейдилар.

Хар киши ёлгонни деса лек кам
Бўлғай эди кош, бу довранда ҳам.

Бу давронда ёлгон сўзламовчиларни топиш
қийин, ҳеч бўлмаса ёлгонни камроқ сўзловчи-
лар топилса -кошки эди.

Хар киши олам элида хўб эмас,
Хар кишининг ҳар иши марғуб эмас.

Дун'ёда ҳамма яхши бўлабермайди. Чунки
ҳарбир кишининг ҳамма иши ҳам истисносиз
ёқимли бўлабермайди-ку.

Хар кишиким ҳинду ўлур ҳазл аро,
Юзини қилмоқ керак аввал қаро.

Қизикчилик учун ҳиндиларга ўхшамоқчи
бўлган киши, олдин ўз юзини қорага бўяши
керак.

Хар кишининг ким сўзи ёлгон эса,
Айлама бовар неча ким чин деса.

Ёлгон сўзларга ўрганганлар ўз сўзларини
ҳарқанча чин десалар ҳам ишонма.

Хар кимгаки илм қилу-қоли бўлмас,
Илм аҳлига сўз дерга мажолн бўлмас.

Харкимки илмсиз бўлса, илм аҳлига сўз
айтишга қудрати бўлмайди.

Хар кимсаки айламас ошукмокни хаёл
Ёфроғни ифак қилур, чечак баргини бол.

Харбир ишда шашмовчи чидамли киши,
ёфрокдан ифак, гул баргидан асал ундириши
мумкин.

Хар кимсаки бухл иртиқобидур анинг,
Гар бўлса гаши бухл азобидур анинг.

Бахил киши бой бўлса ҳам, дойим азобда
бўлади.

Хар кимгаки дахр ичида донолик эрур,
Хилм ила иш анга мажлис оролик эрур.

Ширинлик, ёқимлилик блан мажлис олиб
боручилар—донолардир.

Хар кимки ачиқ бўлди сўзи, анфоси.
Бор суҳбатидин ҳалқнинг истиғноси.

Сўзи, нафаси аччиғ кишининг сўхбатидан
ҳам ҳалқ қочади.

Хар кимки биров блан ёрдур, керак ўзига равс
тутмагани ёрига тутмаса.

Биров блан дўст бўлган киши ўзига муно-
сиб кўрмагани дўстига ҳам муносиб кўрмас-
лиги керак.

Хар кимки чучук сўз элга изҳор айлар,
Хар нечаки агёр друрур ёр айлар.

Ширин сўз бўлган киши душанни ҳам дўст
қилаолади.

Хар кимга тама' дурур гирифторлиғи
Несуд анга аҳли сахо ёрлиғи.

Тама'га ўрганганларга сахий кишиларнинг
ёрдамидан фойда йўқ.

Хар кимгаки эгриликка овоза дурур,
Туз жодда ичра йўлидин озадур.

Эгриликда шухрат топганлар, тўғри йўлда
ҳам йўлдан адашади.

Хар неча мазлум сўзи топса тул,
Тули ҳаёт истасанг ўлма малул.

Эзилганларнинг сўзлари ҳарқанча чўзилса
ҳам, кўп яшай десанг, уларнинг сўзларин оғир
олмай тингла. ✓

Хар нечэки кимса фақр помоли эса,
Ғам йўқтур сафо кўнгли оли эса.

Киши камбағалликда ҳарқанча эзилган бўл-
са ҳам, табияти юксак бўлса, унинг учун ғам
йўқ.

Харнаки етар санга лисон оғриғидин,
Билгилки котиг дурур бу синон оғриғидин.

Тилдан етган озор найза озоридан ёмондир.

Ҳам сўз ила элга ўлимдан нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлик тан ҳаёт.

Халққа ўлимдан қутилиш сўз блан мумкин
бўлганидай, ўлик гавдани тирилиши ҳам сўз-
дандир.

Химматсиз киши эр сониде эмас,
Ва руҳсиз баданни киши тирик демас.

Химматсиз, ғайратсиз киши мард киши деб
ҳисобланмайди, жонсиз гавдани ҳечким тирик
демайди.

Хикмат аҳли олида созуқ суфат йўқ кимсадин,
Субҳи козибдек маҳалсиз айлаган кулгу киби.

Олим кишилар назарида ўриңсиз кулгидан ✓
хунукроқ бир камчилик йўқ. Уринсиз кулги
ёлғончи тонг (субҳи козиб) каби совукдир.

Хилм вижуднинг фавоқиҳлиғ боғидур,
Одамлиғ оламининг жавоҳирлик тоғи.

Чидамлилиқ—борлиқнинг мевалиқ боғидир, ✓
у одамгарчилиқ оламининг қимматли тошларга
эга бўлган тоғидир.

Хусну-жамолсиз киши, ширин калом эса,
Сайд айлар элни нукта фасохат била деса.

Кишининг хусну-жамоли бўлмаса ҳам, сўз-
лари ширин бўлса, ундай одам элни ўз то-
монига тортаолади. ✓

Хунар аҳли ани дегилки бўлғай
Ўзини қилса ўз олинда ма'юб.

Ўз камчиликларини сезиб ўзини танкид қи-
лучилар доно кишилардир. ✓

32158

Рассом ИСКАНДАР.

Мас'ул редактор: *Иzzат Султонов*

Р 492. Босишга рухсат этилди 26/II-41.
Тираж 10.000. Автор листи 6,25. Қо-
ғоз листи 3,12. Бир босма листда 44000
харф.

Заказ № 121. Тошкент, УзФАН босма-
хонаси—1941.